

COMMENT. IN DANI.

Genes. 2
& 3. nostram. Non quòd Deus sit corporeus, sed quòd tunc acceperit humanam figuram, in qua postea apparuit Adæ. Itaque hi ponunt hanc imaginem in corpore, Epipha. plerique verò alij in anima. Epiphanius libro tertio contra hæreses ait esse in homine imaginem Dei, sed ubi sit, seipsum nescire: atq; soli Deo cognitum esse. Hæ sunt magnorum virorù opiniones, quas tibi refero: quarum eam poteris eligere, quæ tibi visa fuerit præstantior. Illud est certum, vocabulum Tselem pro quo no Genes. 1 ster interpret in Genesi transtulit imaginem, esse hoc, pro quo hoc Danielis loco Theod. vertit statuam. Pro quo Theodotio habet: εἰκόνα: hoc est imaginem siue statuam. Accipitur etiam imago pro re fluxa & caduca, nihil solidi expressique habete: vt psalmo trigesimo octauo: In imagine pertransit homo: Hoc est, vitam degit in perpetua mutatione, non tanquam firma natura: sed vt figura picta, aut vmbata. Vel sic: Semper homo trásit, & mutat statum aut vitam, etiamsi imaginem non mutet: instar fluminis, quod cum sit in perpetuo fluxu, non amittit tamé imaginem suam. R. Ionah, & R. Ioseph aiunt vocabulù hoc, pro quo noster interpret vertit imaginem, tenebras etiam significare, & caliginem. Quam ob causam vertunt: In tenebris pertransit homo. Multa enim nescit, & longè sæpe fallitur opinione. Significat præterea statuam & simulachrum: vt capite vndecimo libri 4. Re. 11. quarti Regum: Imagines Baal contriuerunt. Et hoc Danielis loco.

Theod. Pagnin. ¶ *Ad congregandos Satrapas, magistratus, & iudices.* Pro satrapis habet Theodotio consules. Pagninus, magnos principes. Pro magistratibus vertit Pagninus pontifices summos. Theodotio nobiscù

magistratus. In Chaldæo est סגנא Signa ia. Vocabulum Hebraicum est סגן Sagan, quod significat eos, qui rempublicá gubernandam susceperunt, siue in rebus ad corpus, siue ad animam pertinētibus. Eo vtitur Esaias capite. 41. vbi de Christo loquēs ait: Adducet magistratus quasi lutum: & velut plastes conculcans humum. Ac si dicat: Cōculcabit impios principes, sicut figulus, qui lutum siue argillam pedibus conculcat. Vbi per magistratus intelliguntur etiam sacerdotes, qui cupiditate, auaritia, cæterisque vitijs contaminati Christum calumniabatur. Significari autem nomine hoc magnum sacerdotem indicat Pagninus in Thesauro. In de Berofus libro deflorationum Chaldæarum secundo hæc verba literis mandauit: Primum dixerunt Ogygisam Sagan, id est illustrem sacrorum pontificem Noam Dysir.

¶ *Et præco clamabat.* Pro clamare in Chaldæo est קרא Care. Verbum est קרא, quod significat vocare, inuocare, clamare, accidere, legere, euacuare, prædicare, occurrere. Illud Esaiæ trigesimo primo: Cum occurrerit ei multitudo pastorum, à voce eorum non formidabit: potest etiã verti: Cum acclamauerit ei multitudo pastorum. Sequitur enim: A voce eorum non formidabit. Illud etiam Prouerborum. 27. Qui retinet eam, quasi qui ventum, & oleum dexteræ suæ euacuat: potest transferri: Qui cohibet eam, quasi qui cohibet ventum: & oleo dexteræ suæ occurrit. Vt sit sensus: difficile est mulierem iracundam rixis ac iurgijs deditam refrenare: nam qui conatur eam continere, cum est furore concitata, perinde frustra laborat, ac ille, qui dat operam, vt vetum retineat, ne effluat, & pretioso vnguen-

Geu. 35

Esai. 41

Pagnin.

Berofus

Esai. 31

Prou. 27

Theo

Pagnin

Genes

guento occurrit, ne suauem odorem emit-
tat. Per oleum dexteræ vnguentum intel-
lige amabile. Nulla enim pars corporis
est nobis amabilior dextera. Eam obcau-
sam Iacob vltimum filium suum quem
vnicè dilexit, Benjamin hoc est filiū dex-
teræ vocauit. Potest nihilominus versicu-
lus ille hunc habere sensum. Difficile est
mulierem impetu iracundiæ commotā
domare: non secus quàm si quis vellet vé-
tum cohibere: sed qui eam moderari vo-
luerit, euacuet à dextera sua oleum leni-
tatis, eamque duriter castiget. Vel ita.
Qui eam nititur ducere in gyrum ratio-
nis, perdit operam & oleū: est enim eius
lingua vt oleum in manu, quod tametsi
restingatur, exit tamen: sic illa quāquam
retineatur, euacuat tamen, & erumpit.
Pro euacuat existimant quidā posse verti
clamat. Diximus enim verbum hoc si-
gnificare clamare. Et tunc est sensus: Qui
retinet mulierem effrenatam, similis est
volenti retinere ventum, ne efflat, & vn-
guentum odoriferum, ne oleat: clamat
enim oleū pretiosum vi odoris sui, quo
se prodit, & perspicuum reddit. Perstat
in metaphora mulieris iracundiæ, quæ so-
let clamare: tribuit vnguento, quod erat
tribuendum mulieri.

In hora qua audieritis sonitū tubæ. Theo-
dotio habet: Quacunque hora audieritis
vocem tubæ. Pagninus: Tempore quo au-
dieritis sonitum cornu. Potest verti: Cum
primū audieritis sonum buccinæ. Pro
sonitu est in Chaldaeo חֲפָ Cal. Vocabulū
Hebraicum est Col, quod significat vo-
cem sonum, tonitruum, clamorem. Eo
vtitur Moses capite Genesis tertio, cum
ait: Cū audissent vocem domini Dei
deambulantis in paradiso ad auram post
meridiem, abscondit se Adam & vxor

eius à facie domini. Vnus enim ex pec-
cati effectibus est fugere Deum. Possunt
verti verba illa: Cū audissent sonum
domini Dei deambulātem in horto. For-
tasse vox illa non erat verborum, quæ lin-
gua efficeret, & distincta redderet: sed so-
nitus deambulationis strepitum efficien-
tis, qui in horto illo amcenissimo resona-
bat. Nam capite sexto libri quarti Regū
scriptum est: Sonitus pedum domini eius
post eum. Vbi pro sonitu est idem voca-
bulum. Probabile tamen est Deum locu-
tum aliquid fuisse, quo audito se paren-
tes nostri fugē mandarunt. Nam para-
phrasia Chaldaica habet: Audierunt vo-
cem verbi domini Dei. Vox domini ac-
cipitur aliquando pro euangelij prædica-
tione: vt psalmo. 28. Vox domini super
aquas: Deus maiestatis intonuit, domi-
nus super aquas multas. Aquæ multæ
sunt populi multi, vt diuus ait Ioannes
capite decimosextimo Apocalypsis. Po-
test vox illa super aquas de voce patris
coelestis intelligi super Iordanis aquis au-
dita. Nā baptizatus Iesus, vt verbis vtar
euangelistæ, confestim ascendit de aqua:
& ecce aperti sunt ei cœli: & vidit spiri-
tum Dei descendantem sicut columbā,
& venientem super ipsum. Et ecce vox
de cœlis dicens: Hic est filius meus dile-
ctus, in quo mihi complacui. Hæc Mat-
thæus capite tertio. Ascendit Iesus ex a-
qua secū quodammodo dimersum edu-
cens ac efferens mundum. Et vidit aperi-
ri cœlum, quod Adam concluderat ob
peccatum. Et vox patris diuinitatē Chri-
sti ostendentis in aquis intonuit. Sunt,
qui per vocem domini super aquas ex-
planēt magna tonitrua super nubes, iux-
ta illud diuini psaltis: Vocem dederunt
nubes. Et quod paulo post sequitur: Vox

toni-

tonitruui tui in rota hoc est in sphæra cœlesti. Vel in aere qui cœlum dicitur, vbi fiunt tonitrua.

¶ *Sonicum tubæ.* Pro tuba est in Chaldaeo *אֲרָבָה* Carna. Vocabulum Hebraicum est *קֶרֶן* Ceren, quod significat buccinam, siue tubam corneam, & ipsum cornu: & per translationem regnum, robur, vires, fortitudinem, gloriam, potestatem. Ex quo efficitur, vt abscindere alicui cornu sit fortitudinem ei debilitare, vires in
 Iere 48. fringere, & gloriam auferre: vt apud Ieremiam. 48. Abscissum est cornu Moab. Contrarium verò est extollere cornu: vt
 1. Reg. 2 libro primo Regum capite secundo: Exaltatum est, inquit Ana, cornu meum in Deo meo. Ac si dicat: Illustris reddita est gloria mea, non in mundi vanitate, sed in Deo meo, qui mihi suppeditauit syluam gloriandi. Metaphora est ab animalibus cornigeris desumpta, quæ in cornibus robur habent, fortitudinem, & gloriam. Ea vtitur Zacharias, cum ait Lucæ primo: Erexit cornu salutis nobis. Vbi per cornu salutis intelligitur fortitudo salutaris & gloria vtilitatem afferens animorum. Vel regnum Christi, qui est salus nostra. Solebant enim reges oleo ex
 1. Reg. 9 & 10. cornu perungi. Accipitur etiam pro splendore siue radio, quòd instar cornu esse videatur. Vnde cornutum idem est quod splendidum. In hanc sumitur significationem Exodi trigesimo quarto: Ignorabat Moses, quòd cornuta esset facies sua ex consortio sermonis Dei. Radios enim lucis emittebat. Id intelligens Onchelus paraphrastes Chaldaicus transtulit: Moses autem nesciebat, quòd multiplicatus esset splendor gloriæ vultus sui, cum loqueretur cum Deo. At vbi Moses cognouit faciem suam ob admirabilem splen-

dorem metum afferre Israëlitis, eam tenuit velo, quod auferebat in tabernaculum ingressurus. Nolebant eum Hebræi videre, quia ob Dei familiaritatem radijs micabat. Hæc est mundi conditio, non posse eos intueri, qui iustitiam & pietatem colentes, diuinarumque rerum mysteria contemplantes vitam cœlestem imitantur. De illis Mosis splendoribus interpretantur nonnulli illud Habucuch tertio: Et cornua in manibus ius. Hoc est, & splendores fuerunt Mosis manibus eiusdem domini: id est, Deo ita agente. At multo rectius de Christo domino locus ille explanatur. Vaticinatus est enim diuinus ille vates fore, vt seruator noster se in crucis ara hostiam pro nobis constitueret, vbi ipsius crucis cornua seu latera manibus teneret. Ac si diceret: Tanto amore salutis hominum erit incensus, vt non tam ipsa cornua crucis eius manus teneant, quam ipse manibus teneat illa. Vel per cornua in manibus significatur splendores in operibus Christi. Perspicuum est enim per manus opera significari, quæ debent luce virtutum splendere. Et licet ceren significet splendorem, & alia multa, vt diximus, hoc tamen Danielis loco pro buccina siue tuba cornea accipitur.
 ¶ *Quis est Deus, qui eripiat vos de manu mea?* Theodotio habet: Quis est Deus, qui liberet vos de manibus meis? Alij: Quis est Deus, qui eruat vos à potestate mea? Quæ omnia in idem recidunt. Pro manu est Chaldaeo *יָד* Iedhai. Vocabulum Hebraicum est *יָד* Iadh, quod manum significat, & potestatem, & seruitutem. Vnde dare manus Latinè est subiectionem subire: vt apud Ciceronem. Ad extremum dat manus, & vinci se patitur. Eripi de manu alicuius est de potestate eius,

Exo. 34. Exod. 2
 2. Cor. 3. Iudic. Luc. 1
 Hab. 3.
 Sup. 7.
 Aas.
 Theod.
 Cicero.

eius, aut seruitute liberari: vt Exodi se-
 cundo: Eripuit me de manu Pharao-
 nis. Iudicum sexto: Liberabis Israël de
 manu Madian. Lucæ primo: De manu
 inimicorum nostrorum liberati serui-
 mus illi. Significat etiam vaticinatione:
 vt apud Ezechielem primo: Facta est su-
 per eum ibi manus domini. Præterea ha-
 bet alias significationes, de quibus pri-
 mo capite disseruimus. Illud est obser-
 uandum, esse aliquem in manu domini,
 vel teneri manu Dei, esse gratiam ha-
 bere, vel gratum Deo esse. Etsi Deus est
 incorporeus, solet tamen diuina scriptu-
 ra more loquens humano tribuere illi
 manus: vt capite Sapientie tertio: Iu-
 storum animæ in manu Dei sunt: Et
 Amos capite septimo: Ecce dominus,
 inquit, stans super murum litum, & in
 manu eius trulla cæmentarij. Vbi pro
 manu est in Hebræo vocabulum nostrum
 Iadh: & pro trulla cæmentarij est vni-
 cum nomen, nempe ἄνῃ Anac, quod
 non solum trullam cæmentarij signifi-
 cat: sed etiam perpendiculum. Quare
 potest etiam locus ille verti. Et in ma-
 nu eius perpendiculum plumbeum. So-
 lent enim cæmentarij, & ædificatores
 perpendiculo vti ad perspiciendum, sit
 ne murus rectus, & ad amussim con-
 structus, an non. Est instrumentum il-
 lud linea habens plumbeum celindrum
 paruum appensum, quo à summo ad
 imum æquabilitatem ædificiorum fabri-
 catores perpendunt. Describit diuinus
 vates filium Dei vt architectum, qui
 venturus erat ad magnificum ecclesie
 templum ædificandum. Habet autem
 in manu trullam, vt vitæ nostræ forami-
 na, rimas, defectiones à recta rationis præ-
 scriptione auersas refarciat, instauret, & re-

ficiat: & perpendiculum, vt nostra corrigat
 flagitia. Vt enim murorum vitia si quæ in
 partem se inclinent, corriguntur ad perpédi-
 culum: sic scelera seueritate iustitiæ emédá-
 tur. Vult Deus, vt ædificiū vitæ nostræ sit
 ad normam suæ voluntatis cōstructum.
 Hæc est huius loci intelligentia, si perpé-
 diculum legas cum multis: & trullā cæ-
 mētarij cum editione vulgata, quæ est ve-
 rissimā & integerrimā. Sed mirabilis qui-
 dem est septuaginta interpretum hoc lo-
 co translatio: ita enim habent: καὶ ἐν τῇ
 χειρὶ αὐτοῦ ἀδάμας. Hoc est, Et in ma-
 nu eius adamas. Adamas in singulari pro
 numero posuerunt multitudinis, more
 sacrarum literarum: diuus enim Hiero-
 nymus libro. 2. aduersus Iouinianum, &
 diuus Augustinus libro. 5. de Genesi ad li-
 terā capite. 10. & in explanatione in psal-
 mum. 108. aiunt vti aliquando diuinam
 scripturam singulari numero pro plura-
 li. Qui sunt hi adamantes, quos Deus ha-
 bet in manu sua, nisi viri iusti & constan-
 tes, qui propter ipsum Deū cruciatus, cō-
 tumelias, calamitates, exilia, mortem a-
 cerbissimam toleranter ferunt. Ezechiel
 viro firma ac stabili virtute ornato, om-
 ni nobilitate & sapientia præstanti di-
 xit Deus: Vt adamantem, & vt silicem
 dedi faciem tuam: ne timeas eos. Hie-
 ronymus in caput septimum Zachariæ:
 Adamas, inquit, lapis fortissimus adeo
 durus est, vt omnia metalla confringat,
 & ipse non confringatur ab vilo: vnde à
 Græcis ἀδάμας. Hoc est indomabilis
 dicitur. Et in caput septimum Amos trās-
 ferēs verba Xenocratis: Adamas, inquit,
 sui nominis lapis est, quem Latinè indo-
 mitum possumus appellare, quod nulli
 cedat materie, ne ferro quidē. Nā si ponat-
 ur sup incidē, & graui ietu feriat. r. mal

lei, antea incus & malleus vulnus acci-
piunt, quam adamas conteratur. Et pau-
lo post: Hic lapis durissimus & indoma-
bilis solum cruore hircorū dissoluitur. Idē
Plinius. ait Plinius libro. 37. Vnde apud veteres e-
rat adamas fortitudinis hieroglyphicum
Pierius. authore Pierio Valeriano, ob eius indo-
mitum robur, & insuperabilem vim.
Nam vir fortis & constans iniurias, ærū-
nas, & tormenta erecto ac inuicto animo
subit: nulli calamitatum generi succum-
bit: nihil pro Christo intolerandum ar-
bitratur. Nonne apostoli & martyres a-
damantes Indici fuerunt omnibus nu-
meris absoluti? Nonne multi inueniun-
tur, qui Christi amore flagrantēs pro-
pter eum incredibiles sustinent calami-
mitates, propter quem omnes procellas
& tempestates ducunt esse subeundas?
Inueniuntur quidem: qui non solum sti-
mulos dolorum, sed mundi fulmina con-
temnunt: & diuitias, magistratus, volu-
ptates, & ea adque plerique mortalium
aspirant, despiciunt, ac pro nihilo du-
cunt. Hi nunquam se huiusmodi calami-
tatibus obiecissent, nisi essent firmitudi-
ne roborati: ac nisi de Deo, & altera vi-
ta cogitassent. Sed intelligunt exiguum
esse curriculum huius vitæ, & in altera
immensum gloriæ: hanc esse fluxam &
mortalem, alteram verò stabilem & æ-
ternam. Ac quanuis hîc varijs preman-
tur rerum aduersarum telis, nunquam
tamen ego ærumnosos illos ac infelices
arbitror. Non enim magnitudo animi
eorum torquetur, non firmitudo, non
constantia, non vlla virtus: non denique
animus ipse, qui virtutibus tâquam mœ-
nibus septus expugnari non potest, nec
torqueri, nec frangi. Quare nec pericu-
lis, nec minis, nec morte ipsa terrentur:

imò non hircorum, sed proprio sangui-
ne decorantur. His aiunt mortem esse
terribilem, qui ducuntur mūdi volupta-
tibus, non ijs, qui aspirant ad cœlestia,
quorum laus emori non potest. Hi fir-
mitudine ac fortitudine septi à vita po-
tius, quàm à Christi charitate dimouen-
tur. Videte Orientale illum cœlestemq;
adamantem omnibus constantiæ gradi-
bus munitum, apostolum Paulum aien-
tem ad Romanos octauo: Quis nos sepa-
rabit à charitate Christi? tribulatio, an an-
gustia, an fames, an nuditas, an pericu-
lum, an persecutio, an gladius? Quasi
dicat: nihil horum. Et paulo post:
Certus sum, quia nec mors, nec vita,
nec angeli, nec principatus, nec virtu-
tes, nec instantia, nec futura, nec fortitu-
do, nec altitudo, nec profundum, nec
creatura alia poterit nos separare à cha-
ritate Dei, quæ est in Christo Iesu do-
mino nostro. Sed vnde viris pietate &
iustitia præstantibus tanta prouenit for-
tudo, tamque admirabilis constantia?
Ex eo certè, quia eos Deus tenet ma-
nu sua. Hoc quidem est, quod ait diui-
nus vates Amos: Et adamas in manu e-
ius. Et capite tertio libri Sapientiæ ait scri-
ptura: Iustorum animæ in manu Dei sunt.
Et capite primo Apocalypsis ait Ioānes
de Christo loquens: Habebat in dextera
suas stellas septem: hoc est multos iustos.
Et ipse Christus apud Ioannem decimo: Ioan. 10
Non rapiet eos quisquam de manu mea.
Inde manat firma illa, perpetua, & im-
mortalis constantia nulla vi cruciatuum
labefactata, nec conuulsa, qua illi sunt præ-
diti, qui similes adamantibus præcla-
ram eximiamque pulchritudinem ada-
marunt.

¶ Species quarti similis filio Dei. Symma-
chus

chus habet: Species autē quarti similitudo filiorū deorū. At Septuaginta nobiscū legunt. Pro filio est in Chaldaeo בר Bar: quod vocabulum non solū Chaldaicum, sed etiam Hebraicum est. Significat filium, panem, frumentum, disciplinam, purum. Illud Dauidicum secundi psalmi: Apprehendite disciplinam: potest etiam verti: Apprehendite filium. Vel osculamini filium. Ita locum illum transfert. R. Abraham, & Sanctes Pagninus, & Antonius Flaminius, & Felix Pratensis. Inducit diuinus psaltes in illo secundo psalmo filium Dei has voces emitentem: Dominus dixit ad me: filius meus es tu: ego hodie genui te. Postea inuitans omnes ad cultum & venerationē ipsius filij Dei ait: Osculamini filium. Idest illum summa pietate colite, & cultu patriæ veneramini, vósque in eius seruitutem libentissimis animis dedicate. Solemus enim osculandis principum manibus nostram erga eos obedientiam significare. Hæc est illius loci interpretatio aperta quidem & perspicua. At Hieronymus vertit: Adorate purè. Est enim in Hebræo בר נשקו Naxecu Bar. Verbum Naxac significat osculari, apprehendere, armare, adorare: Bar autem purè significat, & purum vt diximus. Quare rectè transtulit Hieronymus. In commentarijs verò in psalmum illum ait posse verti: Adorate filium. Et contra Rufinum: Armamini purè iuxta id quod apostolus ait capite. 13. ad Romanos: Induamur armalucis. Et sexto ad Ephesios: Induite vos armaturam Dei. Et quinto prioris ad Thessalonenses: Induti lorica fidei & charitatis. Et decimo posterioris ad Corinthios: Arma militiae nostræ non carnalia, sed potentia Deo.

Hoc est, ita per Dei gratiam sunt valida, vt possint omnes mundi munitiones euertere, & superare. Nihilominus tamen rectissimè verterunt Septuaginta: *ἀρραδαὶ τὰς δειάς*. Hoc est, Apprehendite disciplinam: vt habet editio vulgata, quæ in psalmis est ex translatione Septuaginta ex Græco in Latinum sermonem desumpta. Hanc psalmoreum versionem qua vtitur Romana sancta Ecclesia catholica, contendunt euertere hæretici nostri temporis, & suas inducere impietatum multis in locis, & errorum plenissimas. Nihil approbant, nisi quod ipsi fingunt, & quod ex turbidis Iudæorum fontibus hauriunt, quibus se dedicasse videntur. Et quia hoc loco nostra vulgata editio discrepat ab eorum versione, exclamant hic, & magnas excitant tragedias, dicentes falsam esse communem versionem, quæ pro osculamini filium: habet: Apprehendite disciplinam. Non intelligunt cæci homines vocabula esse æquiuoca, & varias recipere interpretationes. Sed cur nostram calumniantur versionem, quæ rectissimè transfert Græcam? Accur Græcam, quæ rectissimè transfert Hebræam? Nam septuaginta interpretes fuerunt genere Hebræi, vtraque lingua & Hebræa & Græca periti, virtutibus exculti, & à Deo in sacris libris vertendis illuminati. Et non solū illi, sed etiam paraphrasis Chaldaica habet: Apprehendite disciplinam. Dixerat paulo antea diuinus ac regius vates: Erudimini, qui iudicatis terram: nunc idem repetit alijs verbis, sed idem ad maiorem attentionem significantibus. Ac si dicat: Recipite Christi doctrinam, & euangelicam philosophiā: ne

irascatur ipse Messias verus Deus, & verus homo, & errantes, ac declinantes à via recta projiciat in poenas æternas. Aspicias vulgatam nostram editionem illustrem habere intelligentiam de Christi Dei nostri euangelica doctrina apprehendenda & amplexanda. Quare non est, cur eam contemnant & vituperent vani homines, cum sit vera, & iuxta sacri concilij Tridentini decretum ea sit authentica: eamque ob causam alijs omnibus versionibus anteposita. Possunt quidem ex Hebraica ac Græca veritate alij aliquando sensus depromi, & hauriri veri, salutare, & excellentes: & ex pleno fonte mirabiles rivi deduciatque deriuari. At non ideo est dicendum, falsam esse antiquam nostram editionem vulgatam: quæ omnibus alijs est verior, grauior, illustrior, & præstantior. Sed quoniam vocabulum hoc *bar panem* significat, ut diximus, & *triticum*, iuxta illud Gen. 41 Genesis quadragesimo primo. Tanta fuit abundantia tritici, ut arenæ maris coæquaretur: potest rectè verti locus hic Psal. 2 psalmographi: Adorate panem: nimirum illum, qui de se ait apud Ioan. 6. Ioannem sexto: Ego sum panis viuus, qui de cælo descendendi. Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Et paulo post: Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Vides admirabilem de sancto eucharistiæ sacramento vaticinationem. Est enim totus Christus in illa hostia consecrata sub specie panis: nam panis materialis ex vi verborum consecrationis transsubstantiatur in Christi corpus, quod illic continetur, non nobis visibile, sed ipsum quidem inuisibile sub visibili panis specie. Ut ad elementum panis & vini accesserit verbum, fit sacra-

mentum. Et fit, ut Chrysostomus ait, transmutatio: & ut Theophylactus, trans elementatio: & ut diuus Thomas, conuersio supernaturalis: & ut in sancto ac magno Lateranensi concilio definitum est, fit transsubstantiatio panis & vini in corpus, & sanguinem domini nostri Iesu Christi. Ac ut verbis utar Ioannis Damasceni: non est figura corporis & sanguinis Christi, sed ipsum corpus domini deificatum, ipso domino dicente: Hoc est corpus meum: non figura corporis, sed verum corpus: non figura sanguinis, sed verus sanguis. Itaque in hostia consecrata iam non est panis terrenus, sed panis cælestis: de quo ait apostolus in 1. Cor. 11. priore ad Corinthios undecimo: Quicumque manducauerit panem, & biberit calicem domini indignè, reus erit corporis & sanguinis domini. De eo ait Cypria Cyprianus in sermone de cœna domini: Panem angelorum sub sacramento manducamus in terris, eundem sine sacramento manifestius edemus in cœlis. De hoc admirabili sacramento infiniti scripsere doctores, quorum multos recenset Hosius Hosius vir & sapientia & virtute admirandus tom. 1. primo confessionis catholicæ, & Gareti. Garetius religione & eruditione insignis in libro, quæ edidit de veritate corporis Christi in eucharistiæ sacramento presentis. Et quia vocabulum *bar* præter hæc significat firmamentum, transtulerunt Septuaginta locum illum psalmi. 71. Erit firmamentum in terra in summis montium: quæ verba de Messia, de quo ibi loquitur diuinus vates, intelliguntur. Vbi pro firmamento est *bar* in Hebræo. Quare potest verti: Erit panis in terra in capitibus montium. Ut sit sensus: Erit in terra panis cælestis in hostia consecrata, quæ

osten-

Har
Cah
Iuda
Sim
Iona

1.70

1.71

1.72

1.73

1.74

1.75

1.76

ostendetur populo in sacrificio missæ su-
per capitibus sacerdotum. Sacerdotes e-
nim ob dignitatis altitudinem montes
appellantur. Non solum Christiani ca-
tholici, sed etiam nonnulli ex Hebræis
huius sacrosancti sacramenti veritatem
asseruerunt. Hi sunt, R. Moses Hardas
in psalmum. 136. R. Cahana in caput Ge-
nesis. 49. R. Iudas in caput vigesimūno-
nū. Numerorū. R. Simeon in psalmū. 136
R. Ionathas in libro collectionum. Hi ex-
titerunt ante aduentum Christi, & astrue-
runt fore, vt iuxta diuinas scripturas
Messias esset cibus cœlestis, qui in quo-
dam sacramento, & admirabili sacri-
ficio sub speciebus panis & vini conti-
neretur.

Argumentum quar- ti capitis.

PISTO
la Nabu-
chodono-
soris, in
qua ipse
narrat lō-
nū, quod
ei Daniel
explana-
uit, de a-
missione
regni, &

habitatione cum bestijs, de eius in regnum re-
stitutione, & de gratijs, quas Deo agit ob im-
mortalia beneficia, quæ ipse Deus in illum cō-
tulerat, digna quidem, de quibus nec ille, nec
atas vlla coniceat.

Caput quartum.

A Ego Nabuchodonosor quietus eram in
domo mea, & florens in palatio meo:

somnium vidi, quod perterruit me. Et per
me propositum est decretū, vt introduceretur
in conspectu meo cuncti sapientes Babylo-
nis, & vt solutionem somnij indicarent mi-
hi. Tūc ingrediebatur arioli, magi, Chaldei, &
aruspices: & somniū narraui in conspectu eo-
rum: & solutionem eius non indicauerūt mi-
hi: donec collega ingressus est in cōspectu meo
Daniel, cui nomen Baltassar, secundum no-
men Dei mei, qui habet spiritum deorum
sanctorum in semetipso: & somnium co-
ram ipso locutus sum. Baltassar princeps a-
riolorum quoniam ego scio, quod spiritum san-
ctorum deorum habeas in te, & omne sacra-
mentum non est impossibile tibi: visiones
somnia meorum quas vidi, & solutio-
nem earum narraui. Visio capitis mei in cubili
meo. Videbam: & ecce arbor in medio terræ:
& altitudo eius nimia. Magna arbor &
fortis, & proceritas eius contingens cælum:
aspectus illius erat vsque ad terminos vni-
uersæ terræ. Folia eius pulcherrima, & fru-
ctus eius nimius: & esca vniuersorum in
ea. Subter eam habitabant animalia & be-
stie: & in ramis eius conuersabantur vo-
lucres cæli: & ex ea vescebatur omnis caro.
Videbam in visione capitis mei: & ecce vi-
gil & sanctus de cælo descendit: clamauit for-
titer, & sic ait: Succidite arborem, &
præcidite ramos eius: excutite folia eius, &
dispergite fructus eius: fugiant bestie, quæ su-
per eam sunt, & volucres de ramis eius.
Veruntamen germen radicū eius in ter-
ra sinite: & alligetur vinculo ferreo, &
aereo in herbis, quæ foris sunt: & rore cæli
tingatur: & cum feris pars eius in herba
terra. Cor eius ab humano commutetur, &
cor feræ detur ei: septem tempora numeren-
tur super eum. In sententia vigiliū decre-
tum est, & sermo sanctorum, & petitio,
donec cognoscant viuentes, quoniam domi-
natur excelsus in regno hominum, & cui-

cunq̄ue voluerit, dabit illud. & humilimum hominem constituet super eum. Hoc somnium vidi ego Nabuchodonosor rex: tu ergo Baltassar interpretationem narra festinus, quia omnes sapientes regni mei non queunt solutionem edicere mihi: tu autem potes, quia spiritus sanctorum deorum in te est.

Explanatio.

EGO Nabuchodonosor quietus eram. Hoc est, cum ego rex Babylonius in summo otio versarer conquiescentibus bellis, & in aula mea ad eximia gloriam florescerem, obiecta sunt mihi dormienti visa quaedam, quae me deterruerunt. Posuit nomen suum tunc in orbe terrarum illustre, vt firmius esset testimonium suum: & ita pateret veritatis monumentum. Hic incipit caput quartum iuxta Hieronymi & Alberti magni commentarios, & communem bibliorum editionem. Nonnulli tamen illud incipiunt à verbis illis in fine tertij capitis positus. Nabuchodonosor rex omnibus populis: vt ibi obseruauimus.

Hieron.
Albert.

Somnium vidi, quod perterruit me. De eodem Nabuchodonosore dictum est etiam capite secundo: Vidit somnium, & conterritus est spiritus eius. Somnijs turbabatur, quia mundi felicitas & reru prosperarum ludibria somnia sunt, quibus terremur. Non nobis res solidae, sed umbræ terrorem inferunt. Esse autem mundi opes & vanitates somnia & umbras, ostendimus secundo capite.

Sup. 2.

Cogitationes meae in stratu meo. Hoc est, cogitationes, quae ascenderunt in cor meum, dum in lecto meo iacerem. Et visiones capitis mei, idest visa in somnijs

me permiscuerunt & exagitarunt. Insolita enim visa praesertim noctu solent admiratione ac metu intuentes perterrere. Dicuntur autem visiones, quia etsi vna tantum sit, multas tamen habet partes. Et dicuntur visiones capitis, quia tota visio fuit imaginaria: vis autem illa dicta imaginatiua à philosophis in capite est, in quo spiritus sunt animales & naturales, qui formas & similitudines rei visae puriores vehunt.

Tunc ingrediebantur arioli. De his sapientium generibus, & nominibus deseruimus capite secundo.

Et solutionem eius non indicauerunt mihi. Non est mirum: nam vt capite secundo epistolae prioris ad Corinthios ait apostolus: quae Dei sunt, nemo cognouit nisi spiritus Dei. Duobus Pharaonis famulis ob somnia quorum interpretatio eos latebat, tristibus dixit Ioseph: Nunquid non Dei est interpretatio? Scriptum est apud Esaiam. 29. Perdam sapientiam sapientum, & prudentiam prudentum reprobabo. Id quod refert diuus Paulus capite primo prioris ad Corinthios. Nescierunt sapientes Babylonis somnium regi interpretari: nec ipse illud intellexit, donec veniret collega Daniel, qui illud exposuit. Collega dicitur qui alicuius cum altero officij, aut dignitatis, aut potestatis est: aut in eodem habitat collegio: aut est alteri familiaris. Vocat rex Danielem collegam suum propter familiaritatem: & quod cum eo regnum gubernaret. Vel sapientum Babylonis collegam, quod illis familiariter vteretur.

1. Cor. 1.

Gen. 49

Esai. 29

1. Cor. 1.

Secundum nomen Dei mei. Hoc est ex nomine Dei mei. Ac si dicat: qui appellatur Baltassar, quemadmodum appellatur Deus meus. Ita eum in principio admiratus

tus

tus sum, vt nomen illius Dei, quem tunc præcipuè colebam, illi imposuerim.

¶ *Qui habet spiritum deorum sanctorum.*

Loquitur more gètilium, qui multos esse deos præditos sanctitate putabant. Vel per sanctos deos intelligit cœlestes illos spiritus, quos angelos vocamus. Diuus enim Paulus in epistola priore ad Corinthios capite. 8. deos pro angelis vsurpat, cum ait: Etsi sunt, qui dicantur dij siue in cœlo, siue in terra: siquidè sunt dij multi, & domini multi: nobis tamè vnus est Deus. Dij multi in cœlis sunt angeli: in terra verò sunt viri iusti, & illustres: de quibus ait psalmographus: Ego dixi: dij estis, & filij excelsi omnes. At hi dicuntur dij per participationem quandam, & res creatæ sunt: creator autè est Deus

per naturam. De eo dictum est Deuteronomij sexto: Deus vnus est: de illis verò psalmo. 85. Non est similis tui in dijs domine: & non est secundum opera tua.

psal. 85. Psalmo. 96. vbi nos habemus: Adorate eum omnes angeli eius: pro angelis est in Hebræo Elohim, quod nomè & deos significat & angelos. Hac ratione ductus

vertit Hieronymus locum illum: Adorate eum omnes dij. Vbi per deos intelliguntur angeli, non autem dij, de quibus dictum est psalmo. 95. Omnes dij gentium dæmonia.

¶ *Et omne sacramentum non est impossibile tibi.* Hoc est, nullum est mysterium tam abstrusum & arcanum, quod tu non possis interpretari. Eam obcausam repete mihi somnium meum, accommodans singulis eius partibus partes interpretationis.

¶ *In medio terra.* Hoc est, in ciuitate Babylonis, quæ iuxta Alfragani sententiã est in quarto climate. Cosmographi ter-

ram secundum latitudinem in septem partes diuisere, quæ climata appellantur. Ex quo colliges, quartum clima esse medium terræ habitabilis, in quo sita fuit Babylon. Quam obcausam arbor illa visa fuit in medio terræ. Non me fugit nostri temporis mathematicos terram in nouem climata diuidere, vt ait Petrus Apianus in libro cosmographico. Sed veteres astrorum periti septem duntaxat climata posuerunt. Hæc Babylon fuit quondam totius Chaldææ caput, regia Nabuchodonosoris. Fuit euerfa à Cyro & Dario: & postea modo quodã instaurata: & vocata Seleucia, vt Strabo & Stephanus existimant: de qua nonnulla diximus in primum caput.

¶ *Magna arbor & fortis.* Possunt verti verba hæc: Creuit arbor, & vires acquisiuit. Appellatur hæc arbor magna propter regni magnitudinem, & fortis, propter exercituum fortitudinem. Sequitur. Et proceritas eius contingens cœlum. Hoc potest ad Nabuchodonosoris superbiam & insolentiam referri: dixit enim, vt ait Esaias quadragesimo primo: Ascendam super altitudinem nubium, similis ero altissimo. Hæc ingès arbor erat ipse Nabuchodonosor, foliorum tegmine, fructuumque vbertate ornata: quæ excisa est, non euulsa, vt ei explicauit Daniel. Creuit, & ascendit in sublime ob rerum prosperarum affluentiam: vt insignior esset eius occasus: mundus enim arridet, vt fauiat, extollit, vt deprimat: blanditur, vt fallat. Vidi impium superexaltatum, ait diu-

N 4 eius.

COMMENT. IN DANI.

eius. Solent nanque potentes homines ex illustri & florente rerum statu in summas calamitates præcipitari. Illud est ad aduertendum tam apud Dauidé, quàm apud Daniele principes & magnates cum arboribus comparari. Eodem modo apud Ezechielem capite decimosextimo loquens Deus de superbo Sedechia, & de humili Zorobabele: Scient, inquit, omnia ligna regionis, quia ego dominus humiliavi lignum sublime, & exaltavi lignum humile. Et capite trigessimoprmo loquens de felicitate regis Assyriorum comparat illum cum arbore altissima omnes alias proceritate superante: Sed in his duobus locis nõ solùm principes, sed etiam alij homines arbores vocantur. Solet enim scriptura sacra homines arbores vocare: vt in euangelio: Omnis arbor quæ nõ facit bonum fructum, excidetur, & in ignem mittetur. Et alio loco: Fit arbor, ita vt volucres coeli veniant, & habitent in ramis eius. Et capite septimo Apocalypsis: Vidi quatuor angelos stantes super quatuor angulos terræ, tenentes quatuor ventos terræ, ne flarent super terram, nec super mare, nec in ullam arborem. Quæ vt Victorinus ait, ad tempora Antichristi referuntur: quando angeli mali, & Antichristi satellites in omnibus quatuor orbis terrarum partibus conabuntur cohibere euangelicos concionatores, ne aura salutaris doctrine mundum per terram & mare significatum recreent, nec homines nomine arborum intellectos erudiant. Aristoteles in libris de anima hominem ait esse arborem inuersam: nam capillos capitis tanquam radices in superiorem partem pro tendens per eos accipit nutrimentum. Id quod non multo antè dixerat Plato.

Porro arbor radices habet in terra fixas, homo autem in cælo: nam arbor ex terra, homo verò ex cælo nutritur. Vnde de ecclesia dictum est septimo Canticorum: *Canti. 7.* Comæ capitis tui sicut purpura regis iuncta canalibus. Hoc est capilli capitis tui pulchri velut purpura regis tanquam radices accipiunt nutrimentum à cælestibus riuibus. At vir pius & iustus arbori fecundæ similis est insitæ iuxta dulcia flumina, quorum vberrimis aquis irrigatur, latissimorum fructuum copia exornata: admirabiles enim fert virtutum fructus, & illos quidem tempestiuos, semper virescens, nullos vnquam æstus reformidans. Id significare volens diuinus psalter: Erit, inquit, tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Quam similitudinẽ Ieremias etiam capite decimosextimo mandauit. Per arborem verò intellige palmam, iuxta illud psalmi. 91. Iustus vt palma floret. Vt illa tenuis incipiens ab imo cõtra aliarum plantarum naturam crescendo superius vastior efficitur, & quanto sublimior, tanto in altum redditur latior & robustior: sic viri pietate ac iustitia præstantes in terrenis ac humanis artificijs & studijs debiles sunt, in cælestibus fortes, semper in virtute proficiunt, & longius atque distantius se studiosos Dei exhibent, quàm seculi fuisse meminerunt. Ac vt arbor non solùm ad sui ornamentum & perpetuitatem fructus fert, sed etiam vt illis afferat alijs vtilitatem: sic illi fructuosi sunt: sed ita vt non solùm sibi, sed alijs quærant commoditates, in illis iuuandis occupati. Sed multi sunt velut arbores steriles, similes taxo venenatæ, qui excisi in ignem æternum projicientur.

Ezec. 17

Ezec. 31

Matt. 3

Luc. 3

Matt. 13

Apoc. 7

Victor.

Aristot.

Plato.

Canti. 7.

Psalm.

Iere. 17.

Psalm. 91.

Similitudo.

Simile.

Matt.

Iud.

Matt.

Similitudo.

cientur, vbi poenas luent scelerum suorum. Iam enim, vt verbis vtar Ioannis Baptistæ apud Matthæum tertio, securis ad radicem arboris posita est. Improbos homines flagitijs contaminatos appellat Iudas Thaddæus arbores autumnales, in fructuosas, bis mortuas, eradicatas. Cùm enim vita priuantur impij, bis mortui sunt, quoniam & corporis & anime mortem subeunt, & in tenebras sempiternas relegantur. Vocantur autem autumnales, quia in fine autumnii arbores non solum carent fructu, sed etiam folijs. Nam nec fructum ferunt virtutum, nec folijs decori exterioris ornantur. Sunt nonnulli folijs quidem vanæ ostentationis exterius tecti, sed omni vera honestate spoliati: solidæ probitatis germanæque iustitiæ vim nullam tenent: vmbra tantum, & simulatis imaginibus vtuntur. Hi sunt arbore illa significati, de qua ita ait Matthæus vigesimoprimo: Videns Iesus ficum arborem vnâ secus viam venit ad eam: & nihil inuenit in ea nisi folia tantum. Et ait illi: Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum. Et arefacta est continuo ficulnea. Nomine foliorum simulatio virtutis, & honestatis venditatio intelligitur: per fructus autem quibus arbor illa carebat, solida bonitas, & absoluta ratio significatur. Itaque illa designantur illi, qui sunt artificio simulatione ruditi, qui cùm maximè fallunt, id agunt, vt boni viri esse videantur. At nos ita debemus actiones nostras ad certam rationis normam dirigere, vt possimus cum fructuosis & excellentibus arboribus comparari. Sed opus est, vt animi humilitate colamus. Nam quemadmodum arbores quanto profundiores mittunt radices, tãto altius crescunt: sic nos quãto submis-

siores fuerimus per humilitatem, tanto erimus altiores per virtutem. Et vt arbor in terra fixa est stipite, sed ramis tendit in sublime: sic nos existentes corpore in terra ascensuri sumus animo in cœlum, vbi nostræ cogitationes sunt figendæ ac locandæ. Et ita de nobis dicitur. Et proterritas eorum tangens cœlum: quod hoc loco dicitur de Nabuchodonosore: sed multo aliter: nam de illo dictum est propter eius superbiam & arrogantiam: de nobis autem dicitur propter humilitatem, & humanarum opum despicientiam. Ille vanis ac fluxis rebus ducebatur: nos autem ad cœlestes æternasque sumus aspiraturi.

¶ *Aspectus illius erat usque ad terminos cœli & misit se terra.* Erat hæc arbor insignis in omni terra Chaldææ. Vel in omni orbe terrarum. Ac si dicat: Nulla erat in mûdo regio, nulla natio, in qua non esset huius arboris notitia. Hiperbolica locutio est. Sequitur. Folia eius pulcherrima. Hoc est exteriora eius ornamenta valde vifenda ac decora erant, vt vestes, aulæ, vasa aurea & argentea, signa, tabulæ, tecta marmorea ebore & auro fulgentia, equites, satellites, & alia huiusmodi. Fructus sunt opes, tributa, regna, & imperia: quæ omnia viri sapientes in bonis rebus, aut expetendis nunquam esse duxerunt. Transeunt enim, vt in libro Sapientiæ scriptum legimus, sicut vmbra, & sicut nūcius præcurrens, & tanquam nauis, quæ pertransit fluctuantem aquam, cuius cùm præterierit, non est vestigium inuenire. Vnde David psalmo. 61. Diuitiæ, inquit, si affluant, nolite cor apponere. Et psalm. 48. Relinquent alienis diuitias suas: & sepulchra eorum domus illorum in æternum. Et Christus Deus noster apud Mat

Similitudo.

Similitudo.

Similitudo.

Similitudo.

Similitudo.

Similitudo.

Similitudo.

Sap. 5.

Psal. 61.

Psal. 48.

Matt. 6.

thæum sexto: Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra. Solent enim diuitiæ & exteriora ornamenta pretiosa nocere, nisi prudentia, & mortis memoria adhibeatur. Palma non crescit, nec lætos edit fructus in terra fertili & pingui: gaudet terra leui, sabulosa, nitrosa, & infrugifera auctore Plinio libro tertiodecimo naturalis historiae. At vbi terra pinguis est, aspergunt coloni salem non longè à radicibus furculi, vt ait idem Plinius. Et Palladius ait oportere iuxta eius radices non solum mittere salem, sed cinerem. Eodem modo homo in rerum prosperarum fecunditate, & mundi fertilitate fatus, diuitiarumque affluentia nutritus nec fertur in contemplationis excelsitatem, nec fruges fundit virtutum, nisi sibi adhibeat salem prudentiæ, quo diuitias dispenset, ac disponat: & cinerem memoriæ mortis, quo in gyrum rationis & doctrinæ ducatur, vt sibi consulat, finem suum perspiciat, & rerum humanarum varietatem interitumque intueatur. Eam ob causam precipiebat Deus capite secundo Leuitici, vt in omni sacrificio offerretur sal: quo vt ait capite quarto ad Colossenses apostolus, sermo noster est condiendus. Quibus in locis per salem prudentia significatur. Et capite. 27. Exodi fuit à Deo decretum, vt fierent lebetes ad suscipiendos cineres: hoc est, vt animos ad mortis memoriam prepararemus. Vnde Ecclesiasticus: In omnibus, inquit, memorare nouissima tua: & in æternum non peccabis. Et ita non tibi folia pulcherrima nocebunt.

¶ Escæ vniuersorum in ea. Hoc est, omnia animalia pomis huius arboris vescebantur. Et subter ea habitabant animalia & bestia. Idest, omnes homines vni-

bram eius requirebant, siue essent simplices per animalia intellecti, siue feroces cum bestiis comparati. Vel per animalia & bestias indifferenter homines intelliguntur.

¶ In ramis eius conuersabantur volucres cæli. Aues aeris in ramis eius concinebant, quiescebant, volitabant. Solent enim aues in arboribus cubilia sibi, nidosque construere, eosque molissimè substernere. Poteris per volucres adultores intelligere: vel homines leues & mendaces: vel qui dediti vanitatibus affectant opes & dignitates: vel eos, qui sunt alta mente præditi in sublime volantes. Accipi aues & alia animalia pro hominibus est in diuinis literis satis usitatum. Capite .11. Leuitici vbi Deus tractat de aibus, cæterisque animantibus: non comedendis ait Eusebius Cæsariensis libro octauo de præparatione euangelica illic per volucres & animantes homines significari. Quod probat auctoritate Eleazari, & Aristei. Id quod Deus ait Deuteronomij vigesimo quinto: Non alligabis os boui trituranti: diuus Paulus capite nono prioris ad Corinthios, & quinto prioris ad Timotheum de concionatore euangelico interpretatur. De hominibus illud intelligitur, quod Deus ait Ezechiel: Dic omni voluceri, & vniuersis aibus, cunctisque bestiis agri: conuenite, properate, &c. Et apud Oseam: Percutiam cum eis fædus in die illa cum bestia agri, & cum volucre cæli, & cum reptili terræ. In hunc modum illud potest intelligi seruatoris nostri apud euangelistas: Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos: filius autem hominis non habet, vbi caput suum reclinet. Concionatores & præfules publica flagitia non reprehendentes vocat Esaias canes mutos

Similitudo.

Plinius.

Plinius.

Palladi.

Leuit. 2.

Colof. 4

Exo. 27.

Eccle. 7.

Leuit. 11.

Eusebi.

Eleaza.

Erite.

Deu 25.

1. Cor. 9.

1. Tim. 5.

Ezec. 39.

Ose. 1.

Matt. 8.

Luc. 9.

tos

Esai. 56. tos non valentes latrare, capite. 56. Et de
 hominibus petulantibus & efferatis scri-
 ptum est psalmo. 21. Circudederunt me
 vituli multi: tauri pingues obsederunt me.
 Psal. 91. Et psalmo. 91: Super aspidem & basilif-
 cum ambulabis, & conculcabis leonem
 & draconem. Ezechiel capite. 17. vocat
 tyrannum Babylonicum aquilam gran-
 dem magnarum alarum. Per serpentes
 homines perspicaces & solertes, per co-
 lumbas verò puri & aperti significatur.
 Vnde Christus dominus apud Mattheum
 decimo: Estote, inquit, prudentes, vt ser-
 pentes, & simplices, sicut columbæ. Qui
 enim simplicitate sunt præditi, sed pru-
 dentia carent, facile ab impijs seducun-
 tur, & venduntur. Quare eos qui colum-
 bas vendebant, meritò Christus reprehē-
 dit, & cathedras eorum euertit. Coruo si-
 gnificatur homo vorax & rapax. De eo
 illud Esaiæ intelligitur. 34. Ibis & coruus
 habitabunt in ea. Nempe in Idumæa, per
 quam mundus significatur, cuius amato-
 res & habitatores ibes sunt & corui, aues
 immundæ, & voracitati deditæ: iusti au-
 tem non sunt hîc habitatores, sed pere-
 grini, quoniam eorum patria cœlum est.
 Ex arca Noë quæ Christianam religio-
 nem designabat, missus est coruus, & nō
 est reuersus: missa est columba, & reuersa
 est. In huius seculi eluione inueniuntur
 corui, hoc est homines dediti ventri &
 somno, qui nihil cogitant nisi prædam,
 cædes, rapinas, & alia huiusmodi scelera:
 & columbæ, hoc est viri simplices, since-
 ritatis studiosi, à calliditate & calumnia
 alienati. Coruus non redijt, aut aquis ob-
 rutilus, aut cadaueribus allectus: redijt au-
 tem columba, quia non inuenerat requiē
 extra arcam: viri enim pietate & iustitia
 præstantes animi tràquillitatem & oble-

ctationem non sentiunt nisi in religio-
 ne, & christiana philosophia, vbi mentis
 serenitas inuenitur. Ioannes Baptista a-
 pud Matthæum tertio appellauit phari-
 sæos & sadducæos progenies viperarum.
 Christus Deus noster apud Lucam ter-
 tiodecimo appellauit Herodem vulpem.
 Et ipse Christus apud Ioannem primo
 appellatur agnus: qui fuit inter duo ani-
 malia cognitus & perspectus. Vbi enim
 nos legimus capite tertio Habacuc: In
 medio annorum viuifica illud: habent
 septuaginta interpretes: In medio duo-
 rum animalium cognosceris. Fuerunt au-
 tem hæc duo animalia duo latrones cū
 Christo crucifixi, inter quos ipse agnitus
 est: nam in eius morte sol indutus est lu-
 ctu, & tenebræ fuerunt in omni terra, &
 velum templi scissum est in duas partes
 à summo vsque deorsum, & terra mota
 est, & lapides scissi sunt. Quibus visis
 centurio & eius socij dixerunt: Verè fi-
 lius Dei erat iste. Et vnus ex latronibus
 eum cognouit, ad quem fuit mirabiliter
 conuersus. Vel fuit à duobus animalibus
 cognitus in præsepio: de quibus illud pri-
 mi capituli Esaiæ potest intelligi: Cogno-
 uit bos possessorem suum, & asinus præ-
 sepe domini sui. Vel hæc duo animalia
 de quibus loquitur Habacuc, inter quæ
 fuit cognitus Christus, sunt duo populi,
 nimirum gentium & Iudæorum in ec-
 lesia primitiua. Aspicias igitur per ani-
 malia rationis expertia siue sint terrena,
 siue volatilia homines significari. Vnde
 pro primogenito agnus in lege offereba-
 tur, & pullus colubæ, siue turtur: aut duo
 turtures, siue duo pulli columbarum: vt
 duodecimo Leuitici diuinæ literæ memo-
 riæ prodiderunt. At beatissima deigeni-
 trix Maria non obtulit agnum in tem-
 plo

Matt. 3.

Luc. 13.

Ioan. 1.

Haba. 3.

Mat. 27.

Marc. 15

Luc. 23.

Esai. 1.

Leuit. 12

COMMENT. IN DANI.

plo pro filio suo vnigenito, quia ipse ag-
 nus erat, qui tollit peccata mudi. Et quia
 ob summam paupertatem hostiam diui-
 tum offerre non potuit, sed inopum. Ob-
 tulit autem, vt Lucas capite secundo te-
 statur, par turturum, aut duos pullos co-
 lumbarum. Per columbas quæ in cõgre-
 gatione vitam degunt, intelligitur vita
 actiua: per turtures autẽ solitudinem di-
 ligentes contemplatiua. Sed quoniam
 vtraque vita non potest, esse perfecta si-
 ne charitate, quæ vt ait capite tertio ad
 Colof. 3. Colossenses apostolus, est vinculum per-
 fectionis, offerebatur par turturum, aut
 columbarum: quia charitas minus quàm
 inter duos esse non potest, quæ in verbo,
 par, denotatur. Non offerebantur Deo lu-
 scinix seu philomelæ, non cassitæ, non
 alciones, non merulæ, non cygni, nõ fri-
 gellæ, non aliæ huiusmodi aues cantus
 iucunditate præcellentes: sed turtures &
 columbi, quorum cantus est gemitus &
 meditatio. Ideo Ezechias dicebat apud
 Esai. 38. Meditabor vt columba. Et
 Cant. 2. Cantorum secundo ait sponsus: Vox
 turturis audita est in terra nostra. Idest
 vox spiritus, qui vt ait apostolus octauo
 Rom. 8. ad Romanos, postulat pro nobis gemitu-
 bus inenarrabilibus. Attende quid pro
 primogenitis offerebatur, agnus animal
 simplex & mansuetum, & turtures & co-
 lumbarum. Nolebat Deus, vt sibi offerren-
 tur lupi rapaces, non sues lutulenti, qui
 in sordibus volutantur: non canes latra-
 tes & mordentes: non vulpes malitia &
 fallacijs occupatæ: non pauones vanitati-
 bus dediti circuitum cauda facientes: sed
 animantes mūdæ & simplices. Nõ ei gra-
 ti sunt prædones, non voluptarij, non ob-
 trectatores, non fraudulentum, non vani,
 non denique improbi, qui in republica

violanda dolos concipiunt, seque flagitijs
 contaminant: sed qui pietatem colunt
 & iustitiam, qui vitam ad certam ratio-
 nis normam dirigunt, & officiorum mo-
 menta perpendunt. Et quoniam per ani-
 malia rationis expertia significantur ho-
 mines, qui ea multis in rebus volunt imi-
 tari, aiebant Ægyptij conuerti homines
 in bestias: à quibus Pythagoras anima-
 rum migrationem in disparia genera be-
 liarum assumpsit, vt ait libro decimo de
 præparatione euangelica Eusebius Cæ-
 sariensis. Ac à Pythagora dogma illud
 accepit Plato, qui ait in Phædone & Phæ-
 dro animam immortalem compotẽ ra-
 tionis ad animalia rationis expertia def-
 cendere. Non quòd anima incorporea,
 quam diuinam appellabat, in beluarum
 corpora ingrediatur, sed vult cum Pytha-
 gora, & veteribus Ægyptijs significare,
 vt mea fert opinio, homines eorum ani-
 malium nomina sortiri, quorum mores
 imitantur. Nam diuinus psaltes: Nolite,
 inquit, fieri sicut equus & mulus, quibus
 non est intellectus. Ac si dicat: Nolite tra-
 dere vos ipsos libidinibus & cupiditati-
 bus, equosque & mulos impetu ac stimu-
 lis turpitudinis & ferocitatis exultantes
 imitari. Et psalmo. 48. Homo cum in ho-
 nore esset, non intellexit: comparatus est
 iumentis insipientibus, & similis factus
 est illis. Vel vt potest verti ex Hebræo:
 Homo in honore esset, nõ permansit: cõ-
 paratus est cum beluis insipientibus, quæ
 intereunt. Itaque tritum est satis, homi-
 nes cum feris, alijsque animalibus intel-
 ligentiẽ minimẽ capacibus cõferri. Hinc
 natam esse arbitror infamẽ illam de ani-
 marum transitu in bestias opinionem:
 quæ si rectẽ intelligatur, non poterit im-
 probari. Hermes Trismegistus qui eam
 more

more poëtico descripsit, ait statim, non permittere legem diuinam animi humani transitum in bestias. Id quod etiam

Iamblic. Iamblicus Platonius affirmat: etiam si
Plotin. Plotinus contrarium senserit: sed longè
Pythia. re ipsa, quod Pythagoras & Plato figura-
Plato. tē dixerunt. Hæc animalia tam in terra
quàm in aere vitam degentia quibus ho-
mines intelliguntur, arbore illa per quā
designabatur Nabuchodonosor, sustenta-
bantur. Sed beluæ erant in terra, aues in
ramis: quia apud reges docti & iusti de-
bent esse suprâ constituti in dignitatibus
& honoribus: insipientes autem & im-
pij ab omni gubernatione & principa-
tu separati.

¶ *Succidite arborem.* Id est, eijcite Nabu-
chodonosorem de regno: Non ait: Euellatur
radicitus: sed succidatur: quia futu-
rum erat, vt rex ille eijceretur è regno, &
cum bestijs versaretur estimans se bestia
esse: sed postea ad sanam intelligentiam
rediret, & ad regnum reuocaretur. Ideo
paulo post subditur: Veruntamen ger-
men radicum eius in terra finite. Perpè-
de rerum humanarum varietatem. Quā-
cito magna regis prosperitas fuit in ca-
lamitatem cōuersa. Vt periculosa est iux-
ta Hipocratis sententiam summa corpo-
ris salus, & excellentissima valetudo: ita
lubrica & timēda est maxima rerum se-
cundarū affluentia: iuxta illud psalmi. 72.
Deiecisti eos, dum alleuarentur.

¶ *Et cum seris pars eius in herba terre.* Id
est, portio eius erit in fœno & gramine
agrorum cum bestijs: comedet enim her-
bam in terra more pecudum. Non intel-
liget se esse hominem: nec quantum na-
tura hominis pecudibus, reliquisque be-
stijs antecedit.

¶ *Cor eius ab humano commutetur: & cor
feræ detur ei.* Hoc est, priuetur sensu hu-
mano: sit amens & insanus: ita eius in-
telligentia à sua sede dimoueatur, vt cō-
pos sui non sit. Fuit Nabuchodonosor
eiectus ex hominum communione, &
consors bestiarum rura peragrabat. Nō
fuit conuersus in bestiam, sed bestiarum
socius: nam factus omnino insanus exi-
stimabat se esse bestiam, & fœnum co-
medebat, id diuina permittente iustitia.
Ita fuit læsa pars illa, quam imaginati-
uam facultatem vocant, vt sibi persua-
deret, se hominem non esse.

¶ *Et septem tempora mutantur super eum.*
Potest verti: Donec septem temporum
cursus euoluantur. Sensus est: erit insa-
nus, socius pecudum septem annos. Qui-
dam per septē tempora intelligunt tres
annos cum dimidio: diuidunt enim tem-
pus in verum & hyemale iuxta Persa-
rum morem, qui annum in has duas se-
cant partes. Alij existimant poni hoc lō-
co numerum certum pro incerto: & per
septem tempora multa indefinitè inter-
pretantur. Multi ex Græcis quatuor mē-
sium annum intulerunt. Quidam ex bar-
baris trium mensium. Romulus decem
mensium annum definiuit. Alij duode-
cim. Et ita in diuinis literis annus pro
duodecim mensium accipitur spatio. Qua-
de re copiosè disserit Alexander ab Ale-
xandro libro tertio Genialium dierum.

¶ *In sententia vigillum decretum est.* Hoc
est, ita decreuerunt angeli iubente Deo.
Vel res ita fiebat, vt vigiles id est boni
angeli constituerant. Poteris per vigiles
tres personas sacrosanctæ Trinitatis in-
telligere.

¶ *Sermo sanctorum & petitio.* Sensus est:
De hoc loquebantur viri iussi, qui erant

in ter-

Alexan.

in terra: nam videntes tyrannidem Nabuchodonosoris à Deo petebant, vt ei hanc, aut similem pœnam infligeret. Potest ita verti. Sermo sanctorum & quaestio. Vt sit sensus: In sermone angelorum erat quaestio: nam inferiores quærebant, quare id faceret Deus: & superiores respondebant. Donec cognoscant viuentes: siue vt homines cognoscant Deum esse dominum altissimum, & potentissimū, qui superbos deiecit, & humiles extollit iuxta illud deigenitricis Mariæ apud

Luc. 1. Lucam primo: Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles. Et illud diui Petri capite quinto prioris canonicæ: Deus superbis resistit, humilibus autē dat gratiam. Quod etiam diuus Iacobus capite quarto epistolæ suæ mandauit. Superbū Pharaonem qui dixerat: nescio dominū, & Israëlem non dimittam: deiecit Deus cum exercitu eius in profundum maris, vbi omnes Ægyptij pœnas suorum scelerum luerunt. Et Nabuchodonosorem superbia elatum, qui statuam locauerat, in qua ipse coleretur, regno ad tempus priuauit, & inter bestias proiecit. Vnde idem dominus octauo Proverbiorū: Arrogantiam, inquit, & superbiam ego detestor. Sed dices: Cur Nabuchodonosor per Dei flagella se recepit ad meliorem frugem, Pharaon autē deterior factus est? Nam quantum ad naturam ambo homines erant: quantum ad dignitatem ambo reges: quantum ad causam ambo Dei populum captiuum tenebant: quantum ad pœnam ambo in calamitatem inciderunt, fueruntque mulctati, & ærumnis clementer admoniti. Quid ergo fines eorum fecit esse diuersos? Respondet diuus Augustinus, & sunt eius verba in sacros canones relata. 23. q. 4. c. Nabucho-

Luc. 1.
1. Pet. 5.
Iac. 4.
Exo. 14.
Sup. 3.
Prou. 8.
August.

donosor, quia vnus Dei manum sentiens recordatione propriæ iniquitatis ingemuit, alter libero arbitrio contra Deum pugnavit. Ex quo colliges, afflictionem in quam homines inuiti incidunt, alijs vtilitatem ferre, alijs detrimentum: sed plerunque superbos in acerbis calamitates præcipitare. Vt fulmen frangit ac euertit fortia, relinquens fragilia intacta: ita diuina iustitia superbos prosternit atq; profligat, subiectos autem humilesque relinquit incolumes. Et vt idem fulmen aeris ardore & fulgore horribile percutit rerum fastigia, eiusque ictu excelsa flammant aedificia, cum ipsum ad imas concavasque valles ac vilia tuguria non descendat: sic summa mundi calamitas eos plerunque angit & opprimit, qui superbia elati tendunt in sublime: illos non attingit, qui de se submissè sentiunt, & veræ humilitatis amore seipsos abijciunt.

Tunc Daniel cuius nomen Baltassar cepit intra semetipsum tacitus cogitare quasi una hora: & cogitationes eius conturbabant eum. Respondens autem rex ait: Baltassar somnium & interpretatio eius non conturbet te. Respondit Baltassar, & dixit. Domine mi somnium his qui te oderunt: & interpretatio eius hostibus tuis sit. Arborem quam vidisti sublimem atque robustam, cuius altitudo pertingit ad cælum, & aspectus illius in omnem terram, & rami eius pulcherrimi, & fructus eius nimius: & esca omnium in ea, subter eam habitantes bestie agri, & in ramis eius commorantes aues cæli, tu es rex, qui magnificatus es, & inualuisti: & magnitudo tua creuit, & peruenit vsque ad cælum: & potestas tua in terminos vniuersæ terræ. Quod autem vidit rex vigilem, & sanctū descendere de cælo, & dicere: Succidite arborem: & dissipate illam: attingen radicem eius

C
D

eius in terta dimittite, & vinciaturo ferro, & are in herbis foris, & rore cæli conspergatur, & cum feris sit pabulum eius, donec septem tempora mutantur super eum: hæc est interpretatio sententiæ altissimi, quæ peruenit super dominum meum regem. Eijcient te ab hominibus, & cum bestijs ferisq; erit habitatio tua. Et fœnum ut hos cemedes, & rore cæli infunderis. Septem quoque tempora mutantur super te, donec scias, quod domine- tur excelsus super regnum hominum, & cui cunque voluerit, det illud. Quod autem præcepit, ut relinqueretur germen radicem eius idest arboris: regnum tuum tibi manebit, postquam cognoueris potestatem esse cælestem. Quamobrem rex consilium meum placeat tibi, & peccata tua elemosynis redime, & iniquitates tuas misericordijs pauperum: forsitan ignoscet Deus delictis tuis. Omnia hæc uenerunt super Nabuchodonosor regem.

¶ Tunc Daniel. Audito somnio cogitabundus stetit Daniel, interpretationem eius circiter horam vnã in animo versans, & Deum obsecrans, ut sibi veritatẽ aperiret. In illo temporis spatio recollect in se spiritum suum, totumque ad Deum extulit cum pijs precibus, & feruente animi affectu: ut regi honorem seruaret, & veritatem silentio non præteriret.

¶ Et cogitationes eius conturbabant eum. Quia mentis oculis diuino lumine illustratis aspexit grauissimam regi imminere calamitatem: & timebat eam illi significare.

¶ Somnium & interpretatio eius non conturbent te. Videns Nabuchodonosor Danielis timorem, & conturbationem, quã fortasse vultus pallore ostendebat, hortatus est eum, ut ea sine metu verè ac simpliciter diceret, quæ animo intueretur.

Qua in re personam gessit pœnitentis, qui ad quodlibet supplicium debet esse paratus: iuxta illud psalmi. 37. Quoniam Psa. 37. ego in flagella paratus sum. Et illud psalmi. 107. Paratum cor meum Deus, paratum cor meum. Psa. 107.

¶ Somnium his qui te oderunt. Subauditur eueniat. Ostendit Daniel pietatem suam erga regem, cuius ærumnas dolebat: easque eius hostibus precabatur.

Quod est intelligendum seruata diuina voluntate, & serie æquitatis & iustitiæ.

¶ Arborem quam vidisti. Interpretatur Daniel somnium regi, de regni amissione, & habitatione cum bestijs, ac tandem de eius in regnum restitutione.

¶ Succidite arborem. Subauditur: totam: nõ ramum vnum duntaxat, sed totam arborem resecate: non enim vnã tantum prouinciam ab eo separandam esse sciebat, sed vniuersum imperium. Quamquã arbori florenti, amœnæ, ornate tegmine viridium foliorum ramus vnus, aut alter excidatur, tamen non omnino amittitur eius pulchritudo: nam pro illo qui secatur, alter succedit, & utilior fortasse, atque præstator. Ita tametsi ciuitas vna, aut prouincia deficiat à rege, aut ab eius hostibus capiatur: non ideo tamen adhibenda est desperatio: nam eius locum altera occupabit fortiter expugnata & acquisita. Nihil semper floret: succedit etas ætati, & res humanæ fiunt mutationibus subiectæ. Eodem modo in republica quãuis nobilis quidam ciuis, prudentia, iustitia, & amore patriæ ornatus obeat suum diem: non tamen eam obcausam amittenda est spes conseruationis reipublicæ: non enim deerit alius, qui sit iisdem qualitatibus præditus. Similiter si quidam sit sceleribus imbutus, non statim dicen-

Similitudo.

dum

dum est perijsse rempublicam aut collegium : nam pro illo eiecto accipietur alius virtute munitus. In collegio Christi Mat. 26. Mar. 14 Judas erat, qui tradidit dominum : sed non ob huius flagitia fuit sodalitiū euersum: loco enim Iudæ traditoris fuit fidelis Matthias electus & subrogatus. Luc. 16. Act. 1. Deploravit Roma interitum Sulpitij, cui ad summam gloriæ eloquentiæ florescēti ferro vita erepta est : sed mansit Cicero, cui fuerat palma eloquentiæ reserua- ta. Itaque quandiu truncus cum radicibus & aliquibus ramis manet in terra fixus, etiamsi ramus vnus aut alter resece- tur, non tamen est statim de arboris inte- ritu cogitandum. Id intelligens inely- tus dux Florentiæ pro insigni accepit ma- gnā ac proceram arborem multis ra- mis opacam quodam tamē exciso, cum hac litera. Vno auulso non deficit alter. Vnde vir sapiens & iustus irridet muni- di sauitiam & calamitatem : nam si ei abstulerit diuitias, manebit illi virtus: si ei eripuerit dignitates, manet illi animi excelsitas & magnitudo : si ei præciderit vitam, manet ei nominis amplitudo, & fama immortalis : si ei falsis testimonijs famā ademerit in hac vita, manet ei in altera gloria sempiterna. Et ita auulso vno ramo non deerit illi alter. At arbor Nabuchodonosoris superbi ac impij re- gis fuit tota recisa, quia fuit ei totum re- gnum ablatum : sed non fuit radicitus euulsa, quia fuit in regnū restitutus. Ideo ait vigil: Succidite arborem, & dissipate illam : attamen germen radicū eius in terra dimittite. Loquitur Dei ange- lus cum Chaldæis.

¶ Vinciaturo ferro & are. Hoc est vincu- Hieron. lis ligetur. Diuus Hieronymus ait hoc loco fuisse Nabuchodonosorem tempo-

re amentia suæ ligatum, cum perspicuū sit, furiosos ne se præcipitent, & in alios impetum faciant, catenis ferreis astrin- gi. Alij aiunt eum fuisse solutum, & in campo cum bestijs ambulasse. Sed om- nes verum dicunt. Nam in principio a- mentia fuit ligatus: & ita intelligitur as- fertio Hieronymi: postea verò cum be- stijs rura ac sylvas vagus & solutus pera- grabat : & ita intelligitur id, quod alij asseueranter affirmant. Fortasse ligatus fuit non vinculis ferreis, sed morbo illo firma & inuiolabili Dei sententia indu- cto. Eodem modo allocutus est Deus re- gem Assyriorum apud Esaiam. 37. Esai. 37. Cum fureres aduersum me, superbia tua ascen- dit in aures meas: ponam ergo circulum in naribus tuis, & frænum in labijs tuis: quod in sensu literali non de circulo & fræno ferreo intelligendum est, sed de op- pressione superbiæ suæ.

¶ Consilium meum placeat tibi. Hoc est, sit tibi gratum monitum meum, vtere meo consilio. Sapientes indigent aliquā- do fauore regum: reges autem sapientiū consilio. Non respuunt magnates instrui consilijs, si prudentia muniuntur. Moses dux Hebræorum omni sapientia & no- bilitate præstanti paruit consilio Iethri, qui dixerat ei: Audi verba mea atq; con- Exo. 18. silia, & erit dominus tecum. Et idem Mo- ses capite. 32. Deuteronomij de insipien- Deut. 32. tibus aiebat: Gens absque consilio & sine prudentia: vtinam saperent, & intellige- rent, ac nouissima prouiderent. Verba il- la Dauidis psalmo. 118. Bonitatem, disci- Psal. 118. plinam, & scientiam doce me : possunt verti ex Hebræo: Bonum consilium, & scientiam doce me. Nomen enim He- braicum disciplinam significat, & consi- lium, & gustum, & sermonem. Quæ omnia

omnia possunt huic versiculo accom-
 modari. Tobias capite quarto. Consi-
 lium, inquit, semper à sapiente per-
 quire. Et Salomon Prouerbiorum se-
 cundo. Consilium custodiēt te. Et ca-
 pite tertio decimo: Qui agunt omnia
 cum consilio, reguntur sapientia. Et
 Ecclesiasticus. 21. Sapientia sapientis
 quasi inundatio abundabit: & consi-
 lium eius sicut fons vitæ permanet. Et
 trigesimo secundo: Sine consilio nihil fa-
 cias: & post factum non poenitebis. At
 priusquam homines quæras, qui tibi fa-
 ciant copiam consilij, debes Deū in con-
 siliū adhibere, eique causam tuam cō-
 mittere. Nam si aduersus Dei volunta-
 tem inieris consilium: ipsum consilium
 te euertet. Vnde capite decimo octauo
 Job scriptum est: Præcipitabit impiū cō-
 siliū suum. Et psalmo trigesimo secūdo:
 Dominus dissipat consilia gentium. Et
 Prouerbiorum vigesimo primo: Non est
 sapientia, non est prudentia, nō est consi-
 lium contra dominū. Vel vt potest ver-
 ti ex Hebræo: Non est consiliū ante do-
 minum. Hoc est, antequam dominum
 cōsulas: prius enim à Deo, quam ab ho-
 mine consilium es petiturus. Nam ho-
 minum consilium labefactatur, & euer-
 titur, quando Deo resistit: Dei autē sem-
 per manet. Id quod est psalmo quinto-
 decimo mandatum: Benedicam domi-
 num, qui tribuit mihi intellectum, ver-
 tit Hieronymus: Benedicam dominū,
 qui dedit mihi consilium. Est enim cō-
 siliū Dei hominis consilio præstātius
 & permanentius. Vnde capite quinto
 Actuum apostolicorum Gamaliel sciē-
 tia præditus dicebat: Si est ex homini-
 bus consilium hoc, aut opus, dissoluetur:
 si ex Deo est, non potestis dissoluere.

Et Dauid psalmo. 31. Consilium autem
 domini in æternum manet. Omne bo-
 num, vtile, & salutare consilium à Deo
 est, quamuis illud homines impertiant.
 Sed opus est eos à cōsilijs remouere, qui
 ad Deum non spectant, qui se sceleribus
 contamināt, & vtilitatē ab honestate se-
 iungunt. Beatus vir, ait diuinus ac regius
 psaltes, qui non abiit in consilio impio-
 rum. Quia Roboam filius Salomonis
 noluit vti consilio eorum, qui alios aca-
 te & prudentia anteibant, sed iuuenum
 insipientium, ideò magnam regni partē
 amisit. Abeuntes pharisæi, ait Mattheus
 vigesimo secundo, consilium inierunt,
 vt Iesum caperent in sermone. Et Mar-
 cus tertio: Consilium faciebant aduer-
 sus eum, quomodo eum perderent.
 Et Ioannes vndecimo: Collegerunt
 pontifices & pharisæi consilium, & di-
 cebant. Quid facimus, quia hic ho-
 mo multa signa facit? De impiorum
 Iudæorum aduersus Christum consi-
 lio dicebat Iacob Genesis. 49. In consiliū
 eorum non veniat anima mea. Nam
 vt ex puteo perturbato quicquid hau-
 seris, perturbatum erit: sic ex animo
 corrupto corruptum etiam prodibit
 consilium. Non inficior posse aliquan-
 do ab homine improbo optimum exi-
 re consilium. Sed ponderandum est cō-
 siliū illius, suntque eius fontes ape-
 riendi: atque si fuerit vtile, plenum pru-
 dentia & fidelitatis, non est repudian-
 dum. Nam vt vir prudens non con-
 temnit pretiosam gemmam, quod à
 capite animalis venenati prodierit: sic
 qui est scientia ornatus, non despicit sa-
 lutare consiliū, quod sit ab homine im-
 pio, sed perspicace deprōptū. Sed ego de
 his loquor, quæ accidunt plerūq;: solēt enī

○ impij,

COMMENT. IN DANIE.

impij impia consilia impertire. Ideo ca-
 Iob. 22. pite. 22. Iob scriptum legimus : Consi-
 lium impiorum longè sit à me. Eos al-
 loquitur Deus apud Esaiam. 30. in hunc
 Esa. 30. modum : Væ filij desertores , dicit do-
 minus: vt faceretis cõsiliũ, & non ex
 me. Quales consiliarij, talia sunt con-
 Simile. silia. Vt caseus à fiscella formam recipit:
 ita consilium ab ingenio, vnde manat,
 vel bonitatem sumit, vel malitiam.
 Consilia enim quæ sunt in cordibus cõ-
 pressa, necesse est eadem forma & figu-
 ra prodire, qualia sunt corda ipsa, aut
 praua & detorta, aut recta & salutaria.
 Eccl. 37. Id intelligens Ecclesiasticus ait trigesi-
 moseptimo. A consiliario malo serua
 animam tuam. Et diuinus citharædus
 Psal. 110. psalmo. 110. Confitebor tibi domine in
 toto corde meo: in consilio iustorum &
 congregatione. Eorum consilia confide-
 rata sunt, & fidelia, & verè consilia. Vn-
 de diuus Ambrosius libro tertio offi-
 ciorum : In acquirendis, inquit, consi-
 lijs plurimum adiungit vitæ probitas,
 virtutum prærogatiua, beneuolentiæ
 vsus, facilitatis gratia. De huiusmodi
 hominum consilijs ait ita in Moralibus
 Gregor. diuus Gregorius : Valde fortitudo de-
 struitur, nisi per consilium fulciatur. Et
 Cypria. diuus Cyprianus in epistola quadam:
 Consiliorum gubernaculum diuina lex
 est. Et rectè quidem : nam in consilio
 capiendõ prudentia, in dando fides re-
 Plato. quiritur, & religio. Plato consilium ap-
 pellat rem sacram, qua indigemus. Et
 Plutarc. Plutarchus in libro de amicitia & adu-
 latione: Plerique mortales, inquit, opus
 habent consilio, & aliena prudentia. Et
 Cicero. Cicero in septima Philippica : Summi
 gubernatores in magnis nonnunquam
 tempestatibus solent à vectoribus ad-

moneri. Et quamuis omnes indigeant
 consilio: illi tamen præcipuè, qui rem-
 publicam gubernandam gerunt. Vt eis
 qui super funes gradiuntur, & agitan-
 tur, quos funambulos appellant, opus est
 bacillo, aut scipione, ne cadant: sic qui
 ardua & sublimia gerunt negotia, indi-
 gent consilio, ne præcipitentur. Hac ra-
 tione ductus Romulus vrbe condita cé-
 tum consiliarios constituit, vt ait Dio-
 nysius Halicarnassæus libro. 2. quos opti-
 mos iudicauit. Videant principes, ne eos
 sibi consiliarios adhibeant, qui ipsis per-
 niciem machinètur. Imò in huiusmodi
 homines grauius animaduertat. Què-
 admodum qui principis monetâ corrup-
 pit & adulterat asperè punitur, & iustè
 quidem: ita, imò multo grauius puniri
 debet, qui eius deprauat ingeniũ, eiq; nõ
 salutaria & vtilia, sed turpia & inutilia
 suadet: qui non vera loquitur, sed dul-
 cia: non honesta, sed perniciosa. Marius
 Maximus meliorem esse rempublicam
 asserèbat, in qua princeps improbus es-
 set, quàm in qua principis amici es-
 sent sceleribus imbuti: quandoquidem
 vnus malus possit corrigi à multis bo-
 nis, multi autè ab vno nequaquã. Ita re-
 fert Cuspinianus in Consulibus. Simile
 quippiã narrat Fulgosus libro. 7. de Ho-
 mulio senatore Romano, qui dicebat,
 se potius optare flagitiosum principem
 bonis cõsiliarijs septum, quàm honestũ,
 qui deprauatos haberet consiliarios, qui-
 bus rerum publicarum administratio-
 nem committeret. At consilium debet
 esse consideratum: nam authore Seneca
 in libro de beneficijs: Velox consilium
 sequitur pœnitentia. Id voluit Chilo
 significare, cum dixit, vt Laertius me-
 moriæ prodidit, in via nõ esse properan-
 dum.

Similitudo.

Halicarnas.

Similitudo.

Marius.

Cuspin.

Fulgos.

Seneca.

Chilo.

Laerti.

Democ. dum. Et Democritus, cum asseruit, nihil esse consilijs perniciosius celeritate: ut Brofonius Contursinus monimentis consignauit. Florentissimas respublicas scimus fuisse per temerarios ac precipites consiliarios labefactatas, & à viris prudentia ac maturitate consilij sustentatas & restitutas. Ea ratione motus dux Græciæ non optabat, ut Aiaci similes decem haberet, sed Nestori. Quod si accideret, sperabat Troiam esse breui delendâ. In rebus arduis & memorabilibus cõsilia primùm, deinde acta, postea euentus spectantur. Quare à principibus debent fideles, prudentes atque præstantes consiliarij exquiri, quorum consilio iuentur. Huiusmodi erat Daniel, qui monuit Nabuchodonosorẽ, cumque excellenti cõsilio instruxit.

¶ *Peccata tua eleemosynis redime.* Hoc est, da eleemosynas, ut tibi peccata tua dimittantur, Nam, ut Ecclesiasticus ait capite tertio: Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemosyna resistit peccatis. Sed sunt, qui ideo eleemosynam non faciunt, quia timent, ne postea illis defint opes. At longè falluntur opinione. Nã ut triticũ in horreo non augetur, sparsum autè in terrã mirũ in modum multiplicatur: sic opes retetæ nõ crescunt, pauperibus autè distributæ maximè propagantur: & ex vno grano centũ nascuntur. Ait enim Christus dominus apud Matthæum. 19. Centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. Vnde Augustinus de verbis domini: Fœcundus, inquit, ager pauperũ citò reddit donatibus fructum. Et Chrysostomus in caput. 10. Matthæi: Cui nõ proderunt eleemosynæ, si rex idolorũ cultor poterat illis redimere peccata? Id quod hoc loco videmus.

¶ *Forſitan ignoſcet Deus delictis tuis.* Hortatus est illum ad benignitatẽ & beneficentiã, ut illi Deus peccata cõdonaret. Sed si Dei potentiã prædixerat, quæ firma est & immutabilis, quomodo illũ monet ad illam elemosynis mutandã? Facile hoc soluitur Ezechia regis exemplo, cui Esaias proximã mortẽ nũtiauit E sai. 38. ex parte Dei: & tamen piã ad Deũ preces emittens, ab eo quindecim annos vitæ impetrauit. Niniuitis etiam prædixit 4. Re. 2. Ionas à Deo missus euersionem ciuitatis vsque ad quadraginta dies. At ipsi poenitentia Deum placarunt, & ciuitatem incolumem obtinuerunt. Nam vaticinationes comminatoriæ non semper implentur, ut ait diuus Hieronymus: Hieron. cuius sententia est in sacros canones relata, de poenitentia distinctione. 1. Quã obrem. Apud Ieremiam decimo octauo Iere 18. dixit Deus: Repente loquar aduersus gentem, & aduersus regnum, ut eradicem, & destruem, & disperdam illud. Si poenitentiam egerit gens illa à malo suo, quod locutus sum aduersus eam, agam & ego poenitentiam super malo, quod cogitauĩ, ut facerem ei. Sed dicet: Ergo Deus mutatur. Non mutatur profectò: ipse enim ait apud Malachiam Mal. 3. capite tertio: Ego dominus, & non mutor. Et capite Numerorum Num. 23. vigesimo tertio scriptum est: Non est Deus quasi homo, ut mentiatur: nec ut filius hominis, ut mutetur. At nos sumus, qui mutamur. Quemadmodum magna quædã turris modò anteculos nobis est, modò retro: nunc longè, nunc propè, cum ea firma sit & immobilis: sic Deus aliquãdo nobis videtur irat⁹, aliquãdo clemēs: interdũ nos intuetur oculis placidis, & fauore prosequitur, inter

COMMENTAT. IN DANIE.

dū oculos suæ misericordiæ à nobis vide-
tur deijcere, & auertere. Nonnunquam
à nobis disiungi longèque distare vide-
tur, nonnunquā appropinquare nobis, &
proximè accedere. At in nobis est omnis
mutatio: si discedimus ab eo, manet no-
bis distās, si accedimus ad illū, inuenimus
eum propè. Ipse enim ait per diuinū suū
Zach. 1. vate Zachariā. 1. Conuertimini ad me: &
conuertar ad vos. Et de impijs ait apud
Eesai. 29. Esaiam. 29. Cor eorum longe est à me.
Eesai 33. Et. 33. Audite, qui longè estis. Ab his au-
tem longè dominus manet: nā vt psal-
Psa. 118. mo. 118. dictum est: Longè à peccatori-
Pro. 15. bus salus. Et Prouerbiorum quintodeci-
mo: Longè est dominus ab impijs. Et di-
Ephē. 2. uis Paulus capite secundo ad Ephesios:
Qui eratis longè, facti estis propè. Et
Iaco. 4. diuis Iacobus quarto: Appropinquate
Deo, & appropinquabit vobis. Aspicias
igitur, Deum non mutari, sed à volun-
tate nostra manare mutationem, eosque
longè falli, qui existimant Deum es-
se mutabilem. Sunt nauigantibus simi-
les à portu vento secundo soluentibus,
qui intuentes terram quam relinquunt,
putant eam mutari & fugere, cum non
ipsa, sed naus eos vehens sit, quæ dis-
cedit, & cursum velociter confecit. Est
autem Deus firmior & immobilior ipsa
terra: quoniam est actus purus absque
alicuius potentia permisione: eamque
ob causam omnino immutabilis. Imò
esse immutabile omnino, est proprium
Dei, vt ait Diuis Thomas in prima
parte summæ theologicæ, sequens hac
Thom. in re diuum Augustinum in libro de
August. natura boni. Itaque Daniel hortatur
Nabuchodonosorem ad placādum Deū
eleemosinis: propter quas fortasse di-
stulit Deus anno vno sententiam: do-

nec rex ille in detestabilem incidit cla-
tionem, & bonum diuinæ clementiæ a-
misit malo propriae superbiæ.

Post finem mensium duodecim in aula
Babylonis deambulabat. Responditq; rex, &
ait: Nonne hæc est Babylon ciuitas magna,
quæ ego edificauit in domum regni, in robore
fortitudinis meæ, & in gloria decoris mei?
Cumq; sermo adhuc esset in ore regis, vox
de cælo ruit. Tibi dicitur Nabuchodonosor
rex: regnum tuum transibit à te: & cum
bestijs & feris erit habitatio tua. Fenum
quasi bos comedes, & septem tempora mu-
tabuntur super te, donec scias, quòd domine-
tur excelsus in regno hominū, & cuicumque
voluerit, det illud. Eadem hora sermo com-
pletus est super Nabuchodonosor: & ex ho-
minibus abiectus est: & sicut ut bos come-
dit: & rere cæli corpus eius infectum est: do-
nec capilli eius in similitudinem aquilarum
cresceret, & unguis eius quasi unguis auis.
Igitur post finem dierum ego Nabuchodo-
nosor oculos meos ad cælū leuaui, & sensus
meus redditus est mihi. & altissimo benedixi:
& uiuentē in sempiternū laudauit, & glorifi-
caui: quia potestas eius potestas sempiterna:
& regnū eius in generatione & generationē. G
Et omnes habitatores terra apud eum in ni-
hilum reputati sunt: iuxta voluntatem enim
suam facit tā in virtutibus cæli, quàm in ha-
bitatoribus terra. Et non est, qui resistat ma-
nui eius, & dicat ei: Quare fecisti? In ipsi tē-
pore sensus meus reuersus est ad me: & ad
honorē regni mei, decorēque perueni: & si-
gura mea reuersa est ad me. Et optimates
mei & magnates mei requisierūt me, & in
regno meo restitutus sum: & magnificentia
mea amplior addita est mihi. Nūc igitur ego
Nabuchodonosor laudo, & magnifico, & glo-
rifico regē cæli, quia omnia opera eius vera,
& omnes viæ eius iudicia, & gradientes
in superbia potest humiliare. G
Post

Sapi.

F

G

Infr. 7.

Gene

1. Reg.

1. Par.

1. Re. 2.

& 25.

¶ Post finem mensum duodecim. Inter hæc & Danielis interpretationem interfluxerat annus. Scriptum est enim de Deo capite vndecimo Sapientiæ: Misereris omnium, & dissimulas peccata hominum propter poenitentiam.

¶ In aula Babylonis. In regio palatio: ex quo ciuitas conspiciebatur. Desetantiã de alio loquitur.

¶ Responditq; rex, et ait: Hoc est in hunc modum locutus est rex. Accipitur respondere pro loqui, nemine interrogante. De hoc schemate differuimus capite secundo.

¶ Nonne hæc est Babylon ciuitas magna? Hoc est, hæc est Babylon magna ciuitas, fortis, & munita, & inexpugnabilis, cuius ego sum dominus & rex: quã ego etsi à fundamentis non construxi, ornaui tamen, & amplificauit: fecique, vt esset vrbs regia, caput imperij mei, quam meis opibus muniui, vt compara rem mihi gloriam immortalem, quam ipsa perpetuitas intueretur. Fuit Babylõ ædificata multo ante Nabuchodonosorẽ: nã fuit principium regni Nemroth, vt capite decimo Genesis literæ diuinæ memoriæ prodiderunt. Qua de re capite primo copiosè differuimus. Tu autem aduerte, & perpende, quàm difficile sit in magna opum, rerumque prosperarum affluentia humilitatem animi seruare, cæterasque virtutes retinere. Cùm Nabuchodonosor videret suam illam celebrem ciuitatem, & potentiam suam, statim fuit inflatus superbia, qua seipsum maculauit. In excelsis montibus Gelboe interfecti sunt nobiles Israël: & in excelsitate honorum & dignitatum mundi solent perire virtutes. Dauid in statu abiecto pepercit perfido ini-

mico: & in diuitiarum abundantia, in regia dignitate collocatus occidit innocentem amicum. Saul priuatus fuit humilis, & obtento regno superbus. Rex Nabuchodonosor superbia elatus cùm præterisset annus ab interpretatione Danielis, existimauit falsum esse, quod sibi prædixerat: & opinione inflatus dixit: Quis me poterit à regno meo eicere, cùm præter alia sim dominus huius magnæ ciuitatis?

¶ Vox de caelo ruit. Idest, vox cœlitus de lapsa est, formata per angelum Deo iubente: per illum fortasse, quem antea vigilem vocauerat. Vox autem hæc fuit: Tibi dicitur Nabuchodonosor: regnum tuum transibit à te. Hoc est, iam iam ad ministratione regni priuaberis. Ita vani homines cæduntur: ita superbi castigantur. Cætera quæ sequuntur, fuerunt supra à nobis explicata.

¶ Donec capilli eius in similitudinem aquilarum crescerent. Cùm enim multo tempore intonsi incultique manerent, mirum in modum creuerunt: eumque ita operuerunt, vt illis esset tectus velut aquila plumis.

¶ Igitur post finem dierum. Hoc est exacto tempore à Deo definito, iuxta Danielis explicationem: ego Nabuchodonosor extuli ad Deum oculos & mentis & corporis: & reddita est mihi intelligentia: quare gratias egi Deo, eumque summis laudibus celebraui, quod me oppresserat, & extulit. Eodem modo Tobias: Benedico te, inquit, domine, Deus Israël, quia tu castigasti me, & tu saluasti me. Non solum pro liberatione à calamitate exultat, sed etiam pro ipsa calamitate. Ita diuinus psalter: Lætatus sumus, inquit, pro diebus, quibus nos

humiliaſti: annis quibus vidimus mala. Illud eſt hoc loco obſeruandum, Nabuchodonoforem in afflictione oculos intelligentiæ aperuiſſe: nã vt diuus ait Gregorius, oculos quos culpa claudit, pœna aperit. Multi qui in proſperitate verſantur in tenebris, in calamitate illuminantur. Eſt hoc in illuſtratione Tobiaſi ſignificatum, qui felle oculis impoſito viſum recepit. Quid enim nomine fellis niſi calamitas ſignificatur, qua mentis oculi illuſtrantur? Vnde Eſaias capite. 28. Sola, inquit, vexatio intellectum dat auditui.

¶ Et regnum eius in generatione et generationem. Hoc eſt, & regnum Dei eſt æternum. Qua de re diſſeruimus capite ſecundo.

¶ Et omnes habitatores terræ apud eum in nihilum reputati ſunt. Ideſt, ego qui me maximum reputabam, cognoui nihil eſſe, omnesque homines ſi cum Deo comparentur, nihili faciendos, nulloque loco numerandos. Nihil eſt, quod ad Deum

collatum aliquid ſit. Ideo Eſaias, quadrageſimo: Ecce gentes, inquit, quaſi ſtilla ſitulæ, & quaſi momentum ſtateræ reputatæ ſunt. Et regius vates: Et ſubſtantia mea tanquam nihilum ante te. Ac ſi dicat: Tota vita mea ſi cum tua æternitate comparetur, eſt veluti nihil. Et ſubdit: Veruntamen vniuerſa vanitas omnis homo viuens. Quaſi dicat: Sed quid de me loquor? Imò omnis homo in vita hac cõſtitutus tibi collatus, nihil ſolidi habet,

nihil firmi, nihil pleni, ſed eſt quippiam vanum, imò ipſa vanitas, & nihil.

¶ Tam in virtutibus cæli. Tam in angelis, quàm in hominibus. Ipſe quippe ait apud Eſaiam. 46. Conſilium meum ſtabit: & omnis voluntas mea fiet. Sequitur: Et non eſt, qui reſiſtat manui eius.

Ac ſi dicat: Et nemo poteſt Dei obſiſtere poteſtati. Accipitur manus pro poteſtate. Ipſe enim ait capite quadrageſimo primo Io b: Quis reſiſtere poteſt vultui meo? Et quinquageſimo primo Ieremię: Quis ſuſtinebit me? Et quis eſt iſte paſtor, qui reſiſtat vultui meo? Paſtorem vocat regem, principem, & magnatẽ, quòd debeat ſubiectos vt oues paſcere, boniq; paſtoris officium gerere.

¶ Et figura mea reuerſa eſt ad me. Ex his verbis occaſionem ſumpſit Iosephus Flavius dicendi, Nabuchodonoforem fuiſſe in bouem conuerſum, nullamque hominis figuram habuiſſe tempore amentiaſe ſua. At diuus Hieronymus, Epiphanius, Lyranus, Carthuſianus, & cæteri doctores catholici aſſerunt eum non amiſiſſe humanam formam nec figuram: ſi figura pro corporis conformatione, & hominis ſpecie accipiatur. Amiſit tamen pulchritudinem, & colorem, & creuerunt ei vngues & capilli. Et hoc modo figuram amiſit: hoc eſt exteriorem venuſtatem & compositionem. Sed poſtea ad priſtinam dignitatem reſtitutus omnia figuræ ornamenta recuperauit.

Fateor figuram ſubſtantiaſe accipi aliquando pro ipſa ſubſtantia & forma: vt capite primo epiſtolæ ad Hebræos: Qui cum ſit ſplendor gloria, & figura ſubſtantiaſe eius: Hoc eſt, qui filius Dei Chriſtus Ieſus cum ſit ſplendor patris, & eiufdem ſubſtantiaſe cum eo. Idem eſt loco illo figura ſubſtantiaſe patris, quod forma Dei, iuxta illud ad Philippenſes: Qui cum in forma Dei eſſet. Vbi Chryſoſtomus per formam intelligit formam ſubſtantialem. Hoc eſt, qui cum eſſet cõſubſtantialis patri. Eodẽ modo ad Hebræos. Dixerat: Qui cum ſit ſplendor gloria,

Photi

Cyri

Nyſſer

Hieron.
Epipha.
Lyan.
Carthu

Hebr.

Philip.

Chryſ.

Roma

ria, quibus verbis, vt Photius ait, procedentem à patre filium, significauit, quia splendor procedit à sole, & filius à patre: & significauit coeternitatem cum patre, vt ait Cyrillus, quia non est sol sine splendore, nec pater sine filio. Sed quia splendor iuxta humanam rationem non dicit substantiam, ne expertem putares filium paternæ substantiæ, adiecit: & figura substantiæ eius. Hoc est eiusdem formæ substantialis cum Deo patre. Diuus tamen Gregorius Nyssenus loco illo figuram accipit pro æqualitate, vt personas sanctissimæ trinitatis ostendat coequales sibi esse & coeternas. Hoc autem Danielis loco pro compositione exterioris speciei & spectri accipitur.

¶ *Es optimates mei & magistratus mei requisierunt me.* Quando Nabuchodonosor incidit in amentiam, cōgregati sunt magnates, & eum à regni gubernatione priuauerunt. Ipse autem existimans se esse beluam contulit se in loca agrestia & inculta, vbi cum bestiis versabatur. Ac interea fuit Euilmerodach filius eius in regia dignitate constitutus: aut alius filius eius. Audientes autem regni magnates esse Nabuchodonosorem ad iudiciū suū reuocatum, fastidio affecti in filium eius, cuius ingenium & dominatum molestè ferebant, quæsierunt Nabuchodonosorē, cui regni clauum tradiderunt. Et ad principatum remissum temporibus, longo interuallo intermissum reuocarūt. Hæc apud varios authores fide dignos inueni.

¶ *Quia omnia opera eius vera.* Procedūt enim secundum normam diuinæ sapientiæ, quæ errare non potest. Deus nec falli potest, nec fallere: non solum verbis sed etiam factis verax est. Ita illud apostoli in epistola ad Romanos intelligitur:

Est autem Deus verax, omnis autem homo mendax. Vbi diuus Paulus nō vult significare omnes homines fraudulētos esse, & ex mendacio compositos, aut metiri: sunt enim nōnulli, qui nunquā orationi vanitatem adhibuerunt: ita verba ad normam dirigunt veritatis, vt nullo modo mendacium dicant. Sed vult apostolus significare, eo ingenio esse homines, vt possint mentiri. In quo sensu Deum appellat veracem, quod mendacium cum diuina natura nullo modo possit coherere. De natura enim agit, nō de facto. Vnde psalmographus: Fidelis, inquit, dominus in verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Et Moses in cantico capite Deuteronomij. 32. Dei perfecta sunt opera, & omnes viæ eius iudicia: Deus fidelis, & absque vlla iniquitate, iustus & rectus. Vel vt potest verti ex Hebræo: Rupis perfecta sunt opera. Est enim in Hebræo vocabulum *Tsur*, quod rupem significat: & tribuitur Deo propter firmitudinem & constantiam. Si enim ita mutaretur, vt aut verbis, aut factis aliquem falleret, iam à fonte veritatis mendacium fluere. Quo nihil dici potest vanius, nihil absurdus, nihil insipientius.

Annotations ex Chaldaeo in caput quartum.

¶ *Quietus eram in domo mea.* Theodotio habet: *Abūdās* eram in domo mea. Alij vertunt: *Felix* eram in domibus meis. Quæ omnia in idem ferè concurrunt. Pro, quietus, est in Chal-

COMMENT . I N D A N I .

dæo חֵלֶה Xehe, à verbo חָלָה, quod significat quiescere, consistere, tranquillitate potiri, affluere, & abundare. Et quia beatitudo in bonorū affluentia consistit, vt Hecateus & Pseusippus asseruerunt: Hecate. Pseusip. & in animi quiete à Græcis εὐθυμία appellata, vt Democritus existimauit, non discreparunt à ratione, qui pro Xeleh, quod quietum & abundantem significat, felicem transtulerunt. Eadem ratione id quod nos habemus in psalmo vigesimonono: Ego dixi in abundantia mea, non mouebo in æternum: potest verti: Ego dixi in quiete mea. Vel infelicitate mea. Sed nō omnis quies laudabilis est: ea enim vituperatur, quæ pro otio nimio accipitur, quod langorem affert hominibus eo diffluentibus. Huiusmodi quies iners & desidiosa appellatur à Seneca se pulchrum hominis viui. De illa potest id intelligi, quod ait capite primo Proverbiorum Salomon: Auersio paruulorum interficiet eos. Vbi pro, auersio, est in Hebræo idem vocabulum quietem significans. Quare potest verti locus ille: Quies paruulorum perdet eos. Otium enim plenum inertia & desidia eos evertit, qui illi seipsos tradiderunt. Qui ideo paruuli vocantur, quia instar infantium nihil efficiunt memoria dignum: nihil agunt, quod post eorum interitum eos vixisse testetur. Potest etiam verti: Error stultorum occidet eos. Verbum enim Xalah, errare etiam significat: vt libro quarto Regum capite quarto: Ne errare facias me. Illud etiam psalmi. 121. Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis: potest verti: Sit pax in exercitu tuo, & quies in ædibus tuis. Quibus verbis David alloquitur Hierosolymam precans ei felicitatem. Pro abundantia est in

Hebræo Xaluah, quod abundantiam significat, quietem, & beatitudinem. Pro virtute est in Hebræo Caial, quod virtutem significat, & exercitum, & murum. Qua ratione ductus Hieronymus transtulit: Sit pax in muris tuis: abundantia in domibus tuis. Solet enim bonorum abundantia esse, vbi pax viget. Sed quoniam solent reges & principes in turribus recondere thesauros, potest locus ille ita rectissimè verti: Fiat pax in exercitu tuo: & abundantia in turribus tuis. Ac si dicat: tanta vigeat in te quies o ciuitas Hierosolyma, vt nō solū in otio, sed etiam in exercitu bellico sit pax: & tanta opum affluentia, vt non solū in arculis, sed etiam in turribus tuis sit recondita thesaurorum abundantia. Vbi vides etiam in exercitu militari pacem posse consistere.

¶ *Florens in palatio meo.* Theodotio habet: Florens in throno meo. Partem posuit pro toto, solium palatij pro ipso palatio. Pro palatio est in Chaldæo חֵלֶה Hecal, quod aulam significat, & templū: vt apud Ieremiam capite septimo: Noli te confidere in verbis mendacij, dicentes, templū domini, templū domini, templū domini. Ac si diceret: Nolite credere verbis falsorū vatum asserentium nunquā Hierosolymam euertendam esse ob magnificum templum sanctitatis plenum, à Salomone ad Dei laudem in ea constructum. Nam nisi iustitiam colueritis & pietatem, nihil vobis proderit: & ciuitas vestra funditus euertetur. Nominabant ter templum domini ad maiorem confirmationem. Vel propter tres partes ipsius, nempe vestibulum, templum, & sanctum sanctorum. Vel ideo ter illud nominabant, quia toties in anno Iudæi in illud

Exo
2.P

Dan

Pfal

Theo
Pagn
Brix

Theod.

Ierem

Aino

Uai.

in illud conuenire tenebantur: nimirum in solemnitate azymorum, hebdomadarum, & tabernaculorum: vt capite trigesimo quarto Exodi: & capite .8. secundi Paralipomenon diuinæ literæ memoriæ prodiderunt. Accipitur vocabulum hoc Hecal pro palatio primo capite Danielis: Qui possent stare in palatio regis. Et pro tēplo psalmo. 11. Dominus in tēplo sancto suo. Vbi tēplū accipitur pro cœlo: nā id volēs diuinus vates significare, adiecit statim: Dominus in cœlo sedes eius.

¶ *Donec collega ingressus est.* Theodotio pro collega nihil habet. Pagninus habet, demum. Brixianus, tandem. Moti sunt, vt ego mihi statuo, significatione huius vocabuli אָחֹר Achor, quod significat tādē & denique, & demum. Nā in Chaldæo est Achoren: quod putauerunt esse idem, quod Achor. Et potest ita esse. At Achoren apud Chaldæos significat collegam, socium, & fratrem: quam significationē secutus est noster interpret. Alij verò aliam. Sed omnes rectè meo quidem iudicio transtulerunt. Ab Achor deducitur Achorith, quod significat nouissimum, posteritatem, & reliquias. Vnde illud Amos tertio: Nouissimum eorum in gladio interficiam: verti etiam poterat: Et posteritatem eorum ferro interficiam. Vel reliquias eorum.

¶ *Ecce arbor in medio terræ.* Pro arbore est in Chaldæo אֵילָן Ilan. Vocabulum Hebræum est אֵילֹן Elon, quod inuenitur etiam cum Iod. Significatque arborem & fortem. Vnde illud Esaiæ sexagesimo primo: Et vocabuntur in ea fortes iustitiæ: potest verti: Et vocabuntur in ea arbores iustitiæ. Vt sit sensus: In ecclesia catholica verè Christiani vocabuntur arbores ferentes vberrimos virtutum fructus.

Accipitur enim iustitia pro virtute in cōmuni. Inde לָחַץ El significat fortem: vt Exodi quintodecimo: Quis similis tui in fortibus domine? Et significat Deum ob fortitudinem: vt psalmo quadragesimonono: Deus deorum dominus locutus est. Pro quo Hieronymus vertit: Fortis Deus dominus locutus est. Ex quo perspicies errorem multorum bibliorū habentium in psalmo. 41. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum: cūm dicendum sit: Sitiuit anima mea ad Deū fortem viuum. Nam pro forti est in Hebræo לָחַץ vocabulum nostrum, quod fortem significat, non autem fontem. Et in Græco est ἰσχυροῦς, quod etiam sine dubitatione significat fortem. Sed hoc erratum non est interpretis, nec versionis, sed librarij, aut typographi, aut alicuius scioli, qui pro forti scripsit fontem, quia præcesserat verbum sitiuit. Latinus enim noster interpret fortem vertit ex Græco, vt videre licet in antiquis codicibus, & in illis, qui excusi sunt Compluti iussu & industria Francisci Simenij cardinalis amplissimi: in quibus tam in editione Latina desumpta à Græca, quam in ea, quæ desumpta fuit ab Hebræo, est: Sitiuit anima mea ad Deum fortem viuū. Pro quo Pagninus habet: Sitiuit anima mea ad Deum, Deum viuum. Nam vt diximus, idem vocabulum vtrumque significat, & fortem & Deum. Ab hac radice deducitur Aieleth, quod susceptionem significat, & ceruam. Inuenies vocabulum hoc in titulo & inscriptione psalmi veagesimiprimi pro susceptione. Ita enim habet versio nostra cōmunis iuxta Græcam veritatem: In finem pro susceptione matutina psalmus Dauid. Vbi pro susceptione est in editione septuaginta

COMMENT. IN DANI.

ta interpretum ἀντιλήψεις : quod nomen susceptionem significat, & apprehensionem, & subsidium auctore Budæo. Et rectè quidem : nam psalmus hic ad Christum Deum nostrum spectat, ut ex euangelistis, & diuo Paulo apertissimè constat, qui ex eo citant testimonia de Christo. Lege psalmum hunc, & videbis Christi passionem in eo referri. Est enim eius oratio in acerbis calamitatibus constituti. At in fine psalmi agitur de eius liberatione & reditu ad vitam. Quare conuenienter transtulerunt septuaginta. Pro susceptione matutina: hoc est pro resurrectione Christi, quæ primo mane facta est. Tunc enim filius Dei fuit à patre susceptus à morte ad vitam: & ipsa Christi anima suscepit corpus, ad quod redijt. Potest tamen verti ex Hebræo locus ille: Victori pro cerua matutina psalmus David. Hieronymus vertit ceruum matutinum: Felix verò, ceruam auroræ. Quæ omnia in idem concurrunt. Quemadmodum ceruus canum vi exagitur præfertim diluculo, priusquam cursu fatigetur: sic dominus Iesus tempore matutino fuit à rabiosis hominibus furore concitatus vexatus, dilaniatus, & summis cruciatibus affectus. Ipse enim in his versibus ait: Circundederunt me canes multi. Et paulo post: Erue à framea Deus animam meam, & de manu canis unicam meam. Primo mane fuit à Iudæis agitat, cum eum à consilio ad Pilatum, & à Pilato ad Herodem. rursus ab Herode ad Pilatum: & tandem ad Caluarie locum multis vulneribus fauciatum, & acerbissimis contumelijs affectum duxerunt. At impij ac obstinati Iudæi hunc ceruum matutinum non ad Christum referunt, sed ad cantum quendam, quæ

somniant: ne veritatem fugere videantur. Sed cum videamus totum psalmum ad Christum pertinere, eumque esse, qui loquitur in illo, fatendum est, psalmi inscriptionem esse ad illum referendam. ¶ *Ecce vigil & sanctus de cælo descendit.* Græca translatio habet: Ecce ir, & sanctus de cælo delapsus est. Pro vigili est in Græco ἰρ, quod nomen idem est quod ver. At hoc loco non pro vere accipitur: sed pro angelo, qui Hebraicè dicitur hir. Noluit enim Theodotio nomen Hebraicum mutare, quod est היר, derivatum à verbo היר, quod significat ostendere, excitare, exurgere, vigilare. Vnde hir significat vigilantem, siue vigilem: in quam significationem accipitur ab interprete nostro. Significat etiam ciuitatem, resurrectionem, & inimicum. Vnde illud psalmi. 72. Domine in ciuitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges: ubi pro ciuitate est hoc idem vocabulum hir: potest ita verti: Domine in resurrectione imaginem ipsorum evertes. Vt sit sensus. Effrentur lætitia impij Iudæi, cum te Christe sancte viderint in cruce subire mortem: at omnis illa eorū gloria euanescet ut somnium: nam in resurrectione tua eam illis rediges in nihilum: quoniam non erit vera atque solida gloria, sed eius vmbra & imago. Potest quoque ad generalem resurrectionem referri in vltimo iudicio. Cum enim diuinus vates locutus fuisset de interitu impiorum, eiusque gloria instar somnij delenda, adiecit: Domine in resurrectione animam eorum perdes. Appellatur anima eorū imago, quia est ad Dei imaginem creata. Ac si diceret: Hic videmus sceleratos homines perire quo ad corpus: sed in resurrectione mortuorum in die iudicij

Budæo.

Mat. 27.

Ioan 19
Heb. 2.

Hieron.

Felix.

Similitudo.

Psal. 21.

Theod.

Psal. 72.

dicij videbimus eos perire quo ad animam: quoniam tu domine eos in pœnas æternas relegabis. Illud etiam Michææ quinto: Conteram ciuitates tuas: potest verti: Conteram inimicos tuos. Diximus namque hoc vocabulum & ciuitatē significare, & inimicum. R. Abraham in terpretatur hoc de ciuitatibus, in quibus idola colebantur, quas ob eam causam Deus ad exitium & vastitatem vocabat. R. Mar. Sed R. Marinós hunc locum de inimicis explanat, sequens paraphrasim Chaldaicam Ionathæ, quæ habet: Euertam hostes tuos. Hoc verbo utitur Habacut capite tertio pro suscitare, cum ait: Suscitans suscitabis arcum tuum, Quæ verba possunt etiam ita verti: Ostensione ostendes arcum tuum. Ut sit sensus: Tu Christe seruator manifestò demonstrabis auxilium tuum erga eos, qui ad te toto pectore confugerint. Omnibus erit notum præsidium tuum: in medium proferes opem tuam. Collatio est ab eo sumpta, qui arcu & sagittis palam fert opem amicis suis. Vel loquitur de arcu cœlesti: de quo dixit Deus capite nono Genesis: Arcum meum ponam in nubibus, & erit signum fœderis inter me & inter terram. Per hunc arcum fœdus Dei cum hominibus significatur. Eum Christus in cruce ostendit, cum firmam nobis reconciliationem sanguine suo pro nobis fuso fanciuit. Hoc voluit diuus Ioannes capite decimo Apocalypsis significare dicens: Vidi alium angelum fortem, descendentem de cœlo, amictum nube: & iris in capite eius. Hic est Christus amictus nube humanitatis assumptæ, quæ diuinitatem oculis hominū minime spectabilem tegebat. In eius capite iris esse dicitur, hoc est propitiatio diuinitatis, ge-

nerisque humani reconciliatio. Vel per arcum de quo loquitur Habacuc intelligitur collegium Christi, de quo ipse ait apud Zachariam nono: Extendi mihi Iudam quasi arcum. Quorum verborū hic est sensus. Ad expugnandum mundum vsus sum Iudæa tãquam arcu, hoc est apostolis in Iudæa natis & enutritis, qui suis concionibus mundum conuertunt. Erant eorum verba admirabiles sagittæ in animos hominum penetrantes, & ipsi arcus ad gentes vincendas, quæ antea erant idolorum cultrices. Hic est arcus in manu Christi, de quo scriptum est capite sexto Apocalypsis: Ecce equus albus, & qui sedebat super illum, habebat arcum. Equus albus est ecclesia primitiua à peccatis aqua baptismatis abluta: qui erat in illa Christus est, qui apostolis velut arcu utebatur: quem arcum Habacuc prædixit esse suscitandum, & apertè ostendendum. Idem enim significat verbum hur. Eo utitur Dauid psalmo. 43. cum ait: Exurge, quare obdormis domine? Exurge, ne repellas in finem. Ac si dicat: Euigila obsecro domine ad protectionem meam. Quare differis opem tuam? Excita te ipsum, & ne longè à me perpetuò absis. Has lamentabiles voces emittebat pius Dauid, cum se videret à Saule rege vexatum, ad terram abiectū pondere calamitatum, & ad infimum statū depressum: quibus Deum obsecrabat, vt exurgeret ei opem laturus, nec amplius permetteret illum in tam acerbis arumnis iacere.

¶ *Germen radicum eius.* Pagninus habet: Radicem radicum eius. In Chaldæo est *רָעָר* Hiccar: quod significat germē, radicem, propaginem, & truncum. Quare vtraque translatio recta est. Deriuatur à verbo

COMMENT. IN DANI.

à verbo *חָקַע* Hacar, quod significat eradicare, eneruare, euertere. Eo utitur Mo-
 Gen. 49 ses Genesis. 49. cum ait: Euerterunt mu-
 rum. Loquitur Iacob de Simeone & Le-
 ui, qui murum urbis Sichem deleuerunt.
 Pro quo nonnulli ex Hebraeis transfe-
 runt: Eneruauerunt bouem. Et per bouē
 intelligunt Ioseph, qui iugum legis na-
 turalis portauit, quem fratres eius præser-
 tim Simeon & Leui affixerunt, & ad
 R. Iaha. pernicem vocarunt. Ita R. Iahacob, &
 R. Selo. R. Selomoh locum illum interpretatur.
 At multo rectius est, ut per bouem in-
 Matt. 11. telligamus Christum, qui ait apud Mat-
 thæum vndecimo. Iugum meum suaue
 est: & onus meum leue. Nam priusquam
 diceret: Tolite iugum meum super vos:
 triginta annis illud portauerat: & leue ac
 suaue reddiderat. Præclarè etiam inter-
 pres noster vertit murum: idem enim si-
 gnificat etiam ipsum vocabulum. Ac
 Zacha. 2. Christus murus est noster. Nam Zacha-
 rias capite secundo inducit eum ita lo-
 quentem: Ego ero ei murus in circuitu.
 Hoc est, ego protegam ecclesiam meam
 Esai. 26. instar muri. Esaias etiam de Christo va-
 ticinans & ecclesia: Saluator, inquit, po-
 netur in ea murus, & ante murale. Est
 Apoc. 21. nanque ecclesia ciuitas munita, habens,
 ut ait in Apocalypsi Ioannes, murum
 magnum & altum. Cum Iacob spiritu
 vaticinationis illustratus præuideret occi-
 dendum Christum à sacerdotibus, qui
 erant ex tribu Leui, & à scribis & phari-
 saeis, qui plerunque erant ex tribu Si-
 meon, dixit: In consilium eorum non ve-
 niat anima mea: & in cœtu illorum non
 sit gloria mea: quoniam in furore suo oc-
 ciderunt virum: & in voluntate sua ener-
 uauerunt bouem. Vel ut habet versio no-
 stra: suffoderunt murum. Poterat verti:

Radicitus deleuerunt. Vnde hiccar signi-
 ficat radicem, & germen: quo nomine
 hoc loco usus est Daniel.

¶ *Consilium meum placeat tibi.* In Chal-
 dæo propriè est: Consilium meum pul-
 chrum sit apud te. Sed rectè vertit noster
 interpres: eadem est enim intelligentia
 apertioribus verbis. Pro, consilium meū,
 est in Hebraico *מַלְצִי* Malci, à verbo Ma-
 lac, quod significat consilium suscipere,
 & regnare, & regem constituere. Vnde
 illud Oseæ capite octauo: Ipsi regnaue-
 runt, & non ex me: potest verti: Ipsi re-
 gem constituerunt, & non ex me. Ut lo-
 quatur Deus de decem tribubus, quæ de-
 ficientes à Roboam filio Salomonis, col-
 locarunt in regia dignitate Iereboā, qui;
 eis vitulos aureos erexit, quos Deo repu-
 diato pro dijs coluerunt. Potest verti: Ipsi
 consilium inierunt, sed non ex me. Iux-
 ta id quod ait Deus apud Esaiam. 30. *Esai. 30.*
 Væ filij desertores, dicit dominus, ut fa-
 ceretis consilium, & non ex me. Illud est
 hoc loco aduertendum, ita esse consiliū
 cum regia dignitate coniunctum, ut in
 lingua sancta idem verbum & consiliū
 capere significet, & regnare. Romani exa-
 ctis & reiectis regibus rempublicam per
 viros nobilitate atque sapientia præstan-
 tes gubernandam constituerunt, qui con-
 sules à consultando, & consilio percipiē-
 do dicerentur. At nemo debet consilia-
 rios quærere nisi amicos, fideles, & pru-
 dentes. Nam ut verbis utar Sallustij in *Sallust.*
 Catilinario: omnes homines qui de re-
 bus dubijs consultant, ab odio vacuos
 esse oportet.

¶ *Peccata tua eleemosynis redime.* Eodem
 modo habet etiam translatio Græca. Pa-
 gninus habet: Peccata tua iustitia redi-
 me. Quem nonnulli alij sequuntur. Pro
 eleemo-

eleemosynis est in Chaldaeo בֵּית צְדָקָה bet-
 sidcah. Vocabulū Hebræū est צְדָקָה quod
 significat iustitiam cū misericordia con-
 iunctam. Sensus est, quem reddit com-
 munis interpres. Da operam, vt Deum
 places eleemosynis, propter quas tibi de-
 mittat peccata tua. Vide eleemosynæ
 præstantiam: De illa ait Christus domi-
 nus capite vndecimo euangelij authore
 Luca: Date eleemosynam: & ecce om-
 nia munda sunt vobis. Accipitur aliquā
 do iustitia pro clementia: vt psalmo. 34.
 Iudica me secūdum iustitiam tuam do-
 mine Deus meus. Et capi. 38. Esaia: Frā-
 ge esurienti panem tuum: & egenos va-
 gōsque induc in domum tuam. Cū
 videris nudum operi eum, & carnē tuā
 ne despexeris. Tunc erumpet quasi ma-
 ne lumen tuū, & sanitas tua citius orie-
 tur: & anteibit faciem tuam iustitia tua.
 Vbi hominem ad eleemosynam exci-
 tauit, adiecit: Tunc iustitia tua anteibit
 faciem tuam. Quo in loco accipitur iu-
 stitia pro benignitate & eleemosyna, &
 opere pietatis: quemadmodum hoc Da-
 nielis loco, vbi Latinus interpres pro iu-
 stitia vertit eleemosynas, vt sensum di-
 uini vatis explicaret.

¶ *Quam ego ædificani in domū regni.* Pro,
 in domum regni, vertunt quidam: vt
 existat regia. Hoc est, vt sit aula regis, &
 regni metropolis. Eadem est sententia:
 sed interpres noster fidelius trāstulit ver-
 ba Chaldaea לְבֵית מַלְכֵי Lebeth Malcu.
 Baijth enim & Beth domū significat:
 vt psalmo. 67. Deus qui habitare facit
 vnus moris in domo. Quorum verbo-
 rum hic est sensus: Deus est, qui homi-
 nes vnus animi, concordēs, vna mente
 consentientes, quibus studiorum, senten-
 tiarum, & voluntatū in rebus fidei sum-

ma est consensio, habitare facit in eccle-
 sia catholica, quæ est domus Dei. Ita
 eam diuus Paulus capite tertio epistolæ
 prioris ad Timotheum appellat. Et de 1. Tim. 3.
 primitiua ecclesia ait Actorū quarto di- Act. 4.
 uis Lucas: Multitudinis autem creden-
 tium erat cor vnum, & anima vna. Hic
 est verus & germanus psalmographi in
 illo versiculo sensus: quem Septuaginta
 apertè & distinctè expressere, pro voca-
 bulo Hebræo Iechidhim transferentes:
μονοτροπισ, pro quo noster interpres
 rectè vertit, vnus moris, hoc est vnus
 in moribus voluntatis & consensus. At
 Calvinus hæreticus nostri temporis, ho-
 mo seditiosus, impius, & audax, vt Lu-
 theri pestilentis hæresiarchæ discipulū
 possis agnoscere, inuehitur in Græcam
 & Latinam editionem, exclamans esse
 in illis hoc loco, vt multis alijs, intolera-
 bilem errorem: veram namque inter-
 pretationem esse: Deus qui ditat orbos
 familia. Et interpretatur in hunc modū.
 Deus est ille, qui ob benignitatem suā
 eis qui filijs carebant, dat filios & poste-
 ros. Etsi hæc illius interpretatio potest
 sustineri, quoniam domus familiam e-
 tiam significat, vt in annotationibus ex
 Hebræo in primum caput ostendimus,
 tamen non ideo communis vulgata ver-
 sio damnanda est, quæ est à versione se-
 ptuaginta interpretum deprompta, quā
 diuus Paulus, & euangelistæ citant, &
 ecclesia catholica comprobauit. Editio
 vulgata veteris testamenti est diui Hie-
 ronymi secundum veritatem Hebrai-
 cam, vbi est exemplar & originale He-
 bræum, aut Chaldaum. Vbi autem non
 habemus nisi originale Græcum, vt in
 libro Sapientiæ, est secundum veritatē
 Græcam: præter versionem psalmorū:
 quæ

quæ etiam si extet eius exemplar & originale Hebræum, est tamen ex translatione Septuaginta desumpta ante diuū Hieronymum à tempore apostolorum. Itaque versio nostra communis psalmodum nec est diui Hieronymi, nec ex Hebræo ad literam, sed ex Græco deprompta. Cùm autem hæc Latina versio seu editio psalmodum esset in ecclesia frequentissima, mansit semper in suo robore. Eam ob causam cùm ecclesia versionem diui Hieronymi recepisset desumptam ex Hebræo secundum literam, decreuit tamen, vt antiqua psalmodum trãslatio seu versio mordicus teneretur, quia publicè in ecclesijs cantabatur: eratque in ore omnium: non enim à sacerdotibus tantum, sed etiam ab alijs hominibus multa psalmodum loca memoriter recitabantur. Hæc est ratio, quare in sacris biblijs Latinis nõ est trãslatio psalmodum diui Hieronymi, sed ea, quæ fuerat ab ecclesia multò antea recepta. Nõ me fugit esse nonnullos, qui ob vnum aut alterum vocabulum nõ ad verbum desumptum ex translatione septuaginta interpretum, dicunt hanc nostrã Latinam editionem psalmodum nõ esse ex Græca Septuaginta trãslatam. Sed illud non probant: imò longè opinione falluntur. Hanc tam antiquam, veram, excellentem, & approbatam editionem irridet Calvinus, ab omnibus ipse irridendus. Ac hoc loco non vult, vt domus accipiatur pro ecclesia Catholica, à qua ipse recessit, sed pro filiorum progenie, quam ipse concupiuit, cuius amore flagrauit. Illam amplexus est interpretationem, quæ nuptiarum carnis negotio fauere videbatur, illam autem contempsit, quæ laudem concordie virorum ca-

tholicorum prædicabat. Sacerdotes enim Lutherani, milites Veneris, cùm castitatem repudiassent, acceperunt vxores, quæ non vxores legitime, sed impudice sunt concubinæ: nam inter eos qui se solèni voto castitatis ligauerant, non sunt matrimonia, sed sacrilegia. At illi sub honesto titulo matrimonij meretricijs libidinibus se perpetuò tradiderunt. Hic Calvinus fuit imprimis Lutheri sectator, sed postea nonnullis in rebus desciuit ab illo, & voluit per se facere sectam multò pestilentiore: fuitque ipso pernicioso Luthero multò perniciosior. Eum hoc loco paucis describam, vt intelligat lector eius ingenium. Fuit pestilentibus vitijs contaminatus: sed habebat nonnulla insigniũ nõ expressa signa, sed adumbrata virtutum. Erant apud illum illecebæ libidinum multæ: erant etiã signa, quibus libidines detestari videbatur. Ostēdebat res ipsa clarius luce meridiana flagrare vitia turpiũ voluptatũ apud illum: & verbis decipiebat stultos, quibus suadebat, nihil sibi esse antiquius castitate. Fuit monstrum quoddam ex contrarijs diuersisq; inter se pugnantibus naturæ studijs cupiditatibusque conflatũ. Quis vnquam fuit magis impius? Et quis magis pietatem simulauit? Quis infidelior? Et quis crebrius fidem laudibus extulit? Quis in rapacitate auarior? Quis in largitione effusior? Quis in timiditate & ignauia abiectior? Quis in audacia & furore elatior? Timebat abiectũ, vilẽ, & sceleratũ hominẽ verbo obiurgare, & audebat vniuersẽ Christi Ecclesiẽ cõtradicere. Tãta fuit superbia inflatus, tanta perfidia obstinatus, tãta cæcitate coopertus, vt ausus fuerit editionem sacrorũ bibliorũ, qua sancta ecclesia Ca-

fia catholica vtitur, verissimam, anti-
quissimam, integerrimam irridere, re-
prehendere, detestari. Cùm ipse esset im-
peritus, philosophia & theologia de-
stitutus: à lectione antiquorum patrum,
à literis humanis, ab omni vetustatis
notitia alienatus. Vt autem probet es-
se editionem vulgatam detestandam,
hunc affert locum diuini psaltis, vbi per
כחידים interpretatur filijs destitutos, &
per domum filiorum familiam: cùm
diuinus vates, vt ostendimus, de electo-
rum concordia in ecclesia sit vaticina-
tus. Certè versio nostra Latina ex Gre-
ca desumpta multò præstantiorem sen-
sum reddit, quàm Caluini, litera q; mul-
tò accommodatiorem: quem Euthy-
mius explanat: & ante eum in episto-
la quadam Ignatius martyr discipulus
diui Ioannis apostoli: & inter eos di-
uus Augustinus in Ioannem tractatio-
ne vigesima sexta. Et postea Remigius
Antisidorésis. Et memoria nostra Ray-
nerius Snoygoudanus, & Franciscus
Titelmanus, & alij magni nominis au-
thores.

¶ *In virtutibus cæli.* Pagninus habet: In
exercitu cæli. Quod in idem recidit:
non enim accipitur hoc loco virtus pro
moralis, aut theologica virtute: sed pro
exercitu angelorum. Pro virtutibus est
in Chaldæo חיל Chel, quod Hebraicè
dicitur Chail: & significat vim, exerci-
tum, fortitudinem, & virtutem poten-
tiæ. Illud psalmi. 83. Ibunt de virtute in
virtutem: videbitur Deus deorum in
Sion: vertit Hieronymus: Ibunt de for-
titudine in fortitudinem. Nam in Græ-
co non est *εὐεμ*, quod virtutem, qua
boni viri nominantur, significat: sed
δύναμις, hoc est virtus potentiæ, seu

robur, & vis. Sensus est: Non fatiga-
buntur longitudine itineris, quod ten-
dit in cælum, etiamsi arcta sit via, quæ
ducit ad vitam: sed ob singularem a-
nimi alacritatem in dies vigeant: do-
nec accedant ad cælestem Sionem, vbi
est æterna sedes mentium beatarum.
Nam omnibus qui pietatem & iustitiam
coluerint, & in gratia è vinculis corpo-
rum euolauerint, certus est in cælo lo-
cus, vbi Deum videant, eoque summis
gaudijs cumulati fruantur.

Argumentum capi- tis quinti.

V M Balsasar Rex
Babyloni-
us vasis tē-
pli Dei in
temperan-
ter abute-
retur, asq;
exit manū
in extre-
mitate pa-
rietis scri-
bentem, cuius externa visione fuit animo com-
motus, & stupefactus. Accersiti autem magi,
alijq; sapientes Babyloni, non potuerunt lite-
ras interpretari, nec legere: sed diuinorum con-
siliiorum ignari obmutuerunt. At veniens Da-
niel regis accersiti eas legit, & explanauit. A-
periens autem fontem rerum arcanarum in-
terpretatus est esse regnum illud à Balsasare
auferendum, hostibus eius tradendum, Da-
riumq; Medum in regio solio collocandū. Por-
rò nocte illa fuit vrbs Babylonis capta, & re-
gi ad summam mundi gloriam florescenti vi-
ta simul cum regno erepta: fuitq; eius dignitas
ablata, & splendor extinctus: omniaque
illa ex læritia & voluptate ad
luctum & lachry-
mas recide-
runt.

Caput quintum.

A **B** *B*alsasar rex fecit grande conuiuium opti-
 matibus suis mille: et unusquisque se-
 cundum suam bibebat etatem. Precepitq; iam
 temulentus, ut afferrentur vasa aurea et
 argentea, que asportauerat Nabuchodono-
 sor pater eius de templo, quod fuit in Ierusa-
 lem, ut biberent in eis rex, et optimates e-
 ius, uxoresque eius, et concubine. Tunc al-
 lata sunt vasa aurea, que asportauerat de
 templo, quod fuerat in Ierusalem: et biberunt
 in eis rex et optimates eius, et uxores,
 et concubine illius. Bibebant vinum, et lau-
 dabant Deos suos aureos, et argenteos, ereos,
 ferreos, ligneosq; et lapideos. In eadem hora
 apparuerunt digiti quasi manus hominis scri-
 bentis contra candelabrum in superficie pa-
 rietis aulae regie: et rex aspiciebat articulos
 manus scribentis. Tunc facies regis commu-
 tata est: et cogitationes eius conturbabant
 eum: et copages renum eius soluebantur: et
 genua eius ad se inuicem collidebantur. Ex-
 clamauit itaque rex fortiter, ut introduce-
 rent magus, Chaldaeos, et aruspices. Et pro-
 loquens rex ait sapientibus Babylonis. Qui-
 cunque legerit scripturam hanc, et interpre-
 tationem eius manifestam mihi fecerit, pur-
 pura vestietur, et torquem aureum habebit
 in collo: et tertius in regno meo erit. Tunc
 ingressi omnes sapientes regis non potuerunt
 nec scripturam legere, nec interpretationem
 eius indicare regi. Vnde rex Balsasar satis
 conturbatus est: et optimates eius turbabantur.

Explicatio.

B *B*alsasar rex. Hic Balsasar qui Bal-
 tassar vocatur a nonnullis, fuit, ut a-
 iunt magni nominis scriptores, nepos
 magni Nabuchodonosoris, filius Euil-
 merodachi, qui patri suo Nabuchodo-

nosori successit in regnum. Sed non sta-
 tim Balsasar successit patri suo Euilme-
 rodacho: nam hic Euilmerodachus tres
 habuit filios, qui successiue regni clauum
 tenuere. Primus vocatus Neglisar, quem
 alij Reglisarem vocant, regnauit tribus
 annis: alter vocatus Labofardach duo-
 bus: quibus exactis obtinuit regnum hic
 Balsasar tertius in ordine Euilmeroda-
 chi filius: qui annis quinque imperium
 gessit, & gubernacula reipublice intem-
 peranter tractauit. Lege Metasthenem
 in libro de iudicio temporum, vbi hoc
 aperte videbis. Diuus etiam Hierony-
 mus, qui ait se hoc loco sequi Berosum
 historicum Chaldaem, & Flauium Io-
 sephum in libro Iudaicarum antiquita-
 tum, asserit hunc Balsasarem regnasse
 post Labofardach. Idem affirmat magi-
 ster historiarum scholasticarum: & post
 illum Ioannes Annius in commentarijs
 in Metasthenem. Regnante hoc Balsa-
 sare fuit Babylon obsessa & expugnata
 per Cyrum regem Persarum, & auuncu-
 lum eius Darium regem Medorum: &
 Chaldaeorum regnum funditus euersum.
 Lege Trogum Pompeium, & Metasthe-
 nem, & Xenophontem, qui omnia haec
 memoriae prodiderunt. Balsasar igitur
 imminente obsidione, fides viribus suis,
 & vrbe munitissime robori, parauit opi-
 pare magnificum conuiuium, ad quod
 regni magnates inuitauit. Aiunt non-
 nulli fuisse tunc solennitatem quandam
 in vrbe, ad quam magnates conuenie-
 rant, in qua fuit hoc splendidum con-
 uiuium institutum. Alij existimant ideo
 Balsasarem illam epularem accubatio-
 nem instituisse, & sacra vasa contami-
 nasse, quia vaticinationem Ieremiae de
 euersione Babylonis, & de reditu Iudeo-
 rum

Iere. 2.
 Zach.
 Esai. 21.
 Habac.
 Xenoph.
 Herod.
 Ioseph.

Metasth.

Hieron.

Berosus

Ioseph.

Petrus

Annius

Trogus

Metasth.

Xeno-
phon.

Iere. 5.

Euseb.

Iere. 2.

rum post annos septuaginta vanam esse & commentitiam credidit, & fluxisse iam tempus illud à Ieremia prædictū existimauit. Sed tempus nondum erat finitum, & ille fuit in enumeratione annorum deceptus. Ieremias enim de septuaginta annis Babylonicæ seruitutis vaticinatus est, capite. 25. & 29. & Zacharias primo. Et alij diuini vates. Huius conuiuij meminit Xenophon, & Herodotus, & Iosephus.

Iere. 25.
Zach. 1.
Eesai. 21.
Habac. 2.
Xenophon.
Herod.
Ioseph.

¶ *Vnusquisque secundum suam bibebat ætatem.* Id est, vnusquisque erat in conuiuij iuxta ætatem suam collocatus: qui alios ætate anteibant, sedebant in præcipuis locis: deinde alij in alijs ordine seruato. Vel sic: Vnusquisque bibebat, vt suæ congruebat ætati: nam nemo ultra vires bibere cogebatur.

¶ *Præcepitq; iam temulentus.* Rex vino plenus iussit adduci vasa sacra, quæ in conuiuij illo profano violauit. Vnde effluxit eius mors, & regni exitium. Vide sub quibus principibus scindantur regna, sub ebrijs, voluptarijs, superbis, deditis ventri ac delicijs.

¶ *Nabuchodonosor pater eius.* Auus appellatur pater: perspicuum est enim post Nabuchodonosorem regnasse Euilmerodach filium eius: qui vt Ieremias testatur capite. 5. 2. extulit caput Ioachim regis Iudæ, quem de carcere eduxit, & in sublimi dignitate collocauit. Hic autem Balsasar filius fuit, vt ostendimus, Euilmerodach. Non me fugit asserere Eusebiū Cæsariensem in annalibus, hūc Balsasarē fuisse fratrem Euilmerodach, & filium Nabuchodonosoris. Sed probabilius est fuisse eius nepotem. Nam Ieremias capite. 27. prædixit duraturum esse regnum Nabuchodonosoris

vsque ad eius nepotem. Ita enim ait: Et seruient ei omnes gentes, & filio eius, & filio filij eius, donec veniat tempus terræ eius, & ipsius. Nec obstat, Nabuchodonosorem appellari patrem Balsaris, eumque eius filium: nam vocari patrem eum qui auus est, indicat Moses, qui capite trigesimo primo Genesis inducit Iacob filium Isaac, nepotemque Abrahæ in hūc modū loquētē: Nisi Deo patris mei Abrahæ, & timor Isaac affuisset mihi, forsità modò nudum me dimisisses. Imò omnes maiores patres appellantur. Nā cap. 14. Numerorū ait sancta scriptura cum Deo loquens: Qui visitas peccata patrum in filios in tertiā & quartam generationem. Et capite. 5. Deuteronomij: Deus emulator reddens iniquitatem patrum super filios in tertiā & quartam generationem. Esaias capite. 51. Iudæos alloquens: Attendite, inquit, ad Abraham patrem vestrum. Capite. 34. libri secūdi Paralipomenon loquens scriptura de rege Iosia: Ambulant, inquit, in vijs Dauid patris sui. Virgini sanctissimæ Mariæ dixit angelus apud Lucā primo: Dabit illi, nempe Christo, dominus Deus sedem Dauid patris sui. Et Zacharias apud eundem: Iusiurandum quod iurauit ad Abraham patrem nostrum. Et Matthæus in principio euangelij sui: Liber generationis Iesu Christi, filij Dauid, filij Abraham. Et ipse Christus in euangelio authore Ioanne capite octauo dicebat Iudæis: Abraham pater vester exultauit, vt videret diem meum.

¶ *Et biberunt in eis.* Cū vasa illa fuissent in templo Hierosolymæ diuino cultui dedicata, noluit Nabuchodonosor illa in vsibus profanis vsurpare: sed

in templo Dei sui illa posuit, & suo modo honoravit. At Balsasar non solum illis usus est in conuiuio, sed ea concubinis suis exposuit. Quam ob causam impurus ille ac sacrilegus tyrannus fuit à Deo statim mulctatus.

¶ *Bibebant vinum, & laudabant Deos suos.* Ex comestatione & ebrietate ad veri Dei contemptionem venerunt. Insultantes Deo optimo, deos suos commentitios, quorum auxilio putabant victoriam de Iudæis, eorumque Deo reportasse, laudibus efferebant. Sed perpende intolerabilem eorum amentiam: bibentes in vasis aureis & argenteis deos ligneos & lapideos laudabant, quibus victoriam tribuebant.

¶ *In eadem hora apparuerunt digiti.* Ostenditur Dei ultio, quæ aliquando non differtur in tempus aliud. Hi autem digiti visi sunt quasi egredi à pariete: & statim emicuerunt. Non erant veri digiti manus humanæ, sed eorum effigies. Apparuerunt quidem ad oculum imagines illæ digitorum, operatione angeli factæ in ea parte parietis, vbi clarius conspicerentur. Ideò subditur: Contra candelabrum: hoc est, in loco illustri & eminente, vbi lumine perspicuè apparent. Candelabrum vas est, in quo infigitur cereus ad prælucendum. Erat autem scriptura in extremitate parietis aulae regiae, vt indicaret ad regem pertinere. Vox pro qua noster interpret vertit superficiem, propriè significat calcem, seu coctum lapidem, quo parietes dealbantur. Quare rectè habet editio nostra: calx enim dealbans parietem est eius superficies seu extremitas.

¶ *Tunc facies regis commutata est.* Describit Daniel perturbationem, qua rex agi-

tabatur ob metum rei visæ, & ob interpretationis defectionem. Propter timorem factus est recursus sanguinis ad cor, & remansit pallor in facie, & tremor in membris. Ac ob explanationis inopiam accersuit magos, & cæteros Babylonis sapientes: & postremò Danielem, qui ei exposuit exitium vniuersi regni, fontemque aperuit rerum arcanarum. Pro, facies regis commutata est: poteris etiam vertere: Splendor regis mutatus est: nam gratia vultus eius versa est in tristem aspectum.

¶ *Cogitationes eius conturbabant eum.* Destitutus animo, & viribus de pernicie sua cogitabat, & mentis agitationes eum perturbabant. Perpende mundi varietatem, rerumque humanarum commutationes, & quàm cito voluptas in mœrorem conuertatur. Comedebat, & bibebant opiparè lætitiæ gestientes, & ad oblectaméta seipsos excitantes: & repente noua quædam mœstitia eos perturbauit. Quid est homine imbecillius? Quid fragilius? Quid ei voluptate incostatius? Id intelliges Oseas facit. c. 2. loquentem in hunc Ose. 2. modum Deum: Cessare faciã omne gaudium eius. Et apud Amos. 8. Conuertã, Amos. 8. inquit, festiuitates vestras in luctum, & omnia cantica vestra in planctum. Et apud Ioel. 1. primo: Confusum est gaudium Ioel. 1. à filiis hominum. Ideo ait quartodecimo Prouerbiorum Salomon: Risus dolore Prou. 14. miscebitur: & extrema gaudij luctus occupat. Gaudium nostrum debet esse in Deo. De illo ait diuinus psalter: Lætābimur in salutari tuo: & in nomine Dei nostri magnificabimur. Vel vt potest verti ex Hebræo: Et in nomine Dei nostri vexilla extollemus. Collatio est à militibus desupta, qui victoriã de hostibus repor-

reportates ingrediuntur urbē cū vexillis eleuatis, vbi omnia plausu personant atque lætitia. In Deo non solum anima, sed etiam caro virorum iustorum oblectatur. Id sentiens Dauid psal. 83. aiebat: Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Caro quæ, vt apostolus ait capite. 5. ad Galatas, concupiscit aduersus spiritum: quæ solet homines à virtute deterrere, assidua poenitentia & iugibus calamitatibus fracta, fœdus sancit cum spiritu: & vnà cum illo oblectatur Deo, extra quem non habet, vbi possit conuiescere. Loquens Esaias cum viro pio capite. 41. ait: Tu exultabis in domino, & in sancto Israël lætaberis. Et capite. 61. in ecclesiæ persona ob beneficia à Christo accepta gaudio cumulata: Gaudens, inquit, gaudebo in domino: & exultabit anima mea in Deo meo. Ideo apostolus capite quarto ad Philippenses: Gaudete, inquit, semper in domino. Et Deigenitrix semper virgo apud Lucam primo: Magnificat anima mea dominum: & exultauit spiritus meus in Deo salutari meo. Aspicias debere gaudium nostrum in Deo esse, non autem in mundo. Nam de illo ait Christus dominus apud Ioannem sextodecimo: Gaudium vestrum nemo tollet à vobis. De eo autem qui in mundi vanitatibus consistit, ait Salomon capite secundo Ecclesiasticis: Risum reputaui errorem: & gaudio dixi: Quid frustra deciperis? Verum gaudium in Deo sumptum est fluuius perennis, semper fluens: vana verò lætitia est torrens, qui imbribus crescens fertur rapidè, sed facile arefcit. Nulla est in mundi oblectatione perpetuitas, nulla firmitudo, nulla constantia. Quemadmodum sphaera

cœlestis inter duos polos, quos philosophi arcticum & antarcticum vocant, continuis voluitur motibus, & in orbem perpetuò vertitur: sic homo inter duos terminos nimirum natalem diem, & exitum vitæ iugibus motionibus modò prosperis, modò aduersis agitatur. Nunc ridet, & delicijs ducitur: sed paulò post lachrymas profundet, & mœrore opprimetur. Et erit, vt verbis vtar Esaiæ tertio: pro suauis odore fœtor, pro zona funiculus, & pro fascia pectorali cilicium. Vt non semper est dies, nec semper nox, sed modò latissimus dies, illucet: modò obscura nox omnia tenebris cooperit: sic nec semper mundi voluptate afficimur, nec semper dolore: sed in rerum vicissitudine versamur. Est enim mundus veluti mare fluctuum varietate, quibus vndique iactamur, plenissimum. Cùm huius mundi res sint fluxæ & instabiles, fieri non potest, vt voluptas in illis consistens sit firma & perennis. At cùm Deus sit æternus, potest gaudium quod in eo innititur, æternum esse. Auari delectantur diuitijs, elati vanitatibus, voluptarij delicijs, comessores epulis, cibisque exquisitis, inuidi alienis calamitatibus: viri autem iustitia & pietate præstantes virtute in Deo: illis ait diuinus psaltes: Lætamini in domino, & exultate iusti, & gloriâmini omnes recti corde. Comedebat Babylonij magnates splendide, & disfluebant delicijs, cùm subito præter opinionem omnium apparuerunt digiti scribes in pariete exitium regis & regni. Ac vt verbis vtar psalmographi: Adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum: & ira Dei descendit super eos. Illa enim nocte occisus est rex, & ciuitas expugnata, & plerique magnates interfecti, & ciues capti

& comprehensi, aut communi luce priuati. Eorum diuitias diu multoque labore quæsitæ vna eripuit hora: & ipsi tetram labem posteritati, æternamque dedecoris memoriam reliquerunt. In tuere, quàm cito eorum gaudium fugit, periit, & euanuit: quia verum non erat, nec solidum: sed falsum & inane: nõ in Deo, sed in mundo. Isaac sonat gaudium & risum: sed eum non peperit Sarah, nisi postquam senuit, & vitæ respuit voluptates. Eodem modo nõ poteris verum spiritus gaudium habere, nisi illecebras & delicias mundi contempseris.

¶ *Et compages renum eius soluebantur.* Id est, & vincula lumborum illius dissoluebantur. Destitutus enim est viribus præ timore. Si ad manum illam ita inhorruit, quãtus putas terror inuasit illũ, vbi stetit ante iudicem iratum, æternæ damnationis sententiam auditurus?

¶ *Vt introducerent magos Chaldaeos.* De his nominibus capite. 2. disseruimus. Tu interim aduerte, regem Babylonium magos & incantatores vocasse. Vide quot mala in cõuiuio illo acciderint: vasa tẽpli Dei contaminantur: verus Deus irridetur: falsi dij laudantur: incantatores accersuntur. Prima conuiuia fuerũt in hortu voluptatis, vbi serpens Heuã ad prohibitas epulas inuitauit: ea autem Adamum: qui pomum comedentes mortẽ pepererunt. Filij Iob in cõuiuio mortui sunt. Filij Simonis summi sacerdotis in conuiuio fuerunt interfecti, & è medio sublati: & Ioannes Baptista in conuiuio fuit dånatus, & crudeli morti impia sententia addictus. Nos relictis mundi illecebris, quibus plerique mortalium obstricti tenentur, repudiemus intẽperata con-

Gene. 18.
Gene. 21.
Gene. 3.
Iob. 1.
1. Mach. 16.
Mat. 14.

uiuia: & iuxta diui Pauli doctrinã in epistola priore ad Corinthios, epulemur nõ in fermento veteri, nec in fermento malitiæ & nequitie, sed in azymis sinceritatis & veritatis. Diligamus frugalitatẽ & ciborum abstinentiam, vt dentum nemus animi nostri expurgemus. Vt famescogit lupos exire de sylua: sic effrenatos appetitus de anima. Quemadmodũ solers auceps nõ permittit accipitri, vt senimis ingurgitet in escam, ne immoderatẽ satur effugiat, nolens ad manus ipsius redire: sic Deus non vult, vt nimia epularum satietate redundemus, ne ab eo discedentes, ad ipsius manum minimẽ reuertamur. Vocat nos diuinus auceps, & non redimus: quam ob causam nos fame opprimit aliquando, vt ad illum reuertamur. Id intelligens Moses dicebat capite. 32. Deuteronomij: Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit: incrassatus, impinguatus, dilatatus dereliquit Deum factorem suum, & recessit à Deo salutari suo. Filius prodigus satiatu relinquit domum patris sui, & fame ac inopia anxius ad se, & ad patrem suũ reuersus est.

¶ *Purpura vestietur, & torquem aureum habebit.* Hæc erant tunc insignia principum, & illustris dignitatis ornamenta. Sequitur. Et tertius in regno meo erit. Hoc est erit tertius post me. Vel erit vnus ex tribus præcipuis regni mei. Vel tertiam partem regni mei obtinebit.

¶ *Nõ potuerunt nec scripturam legere.* Quia erant Chaldæi, literæ verò Hebrææ. Vel erant literæ pro parte. Sed præcipua causa fuit, quia Deus sapientiæ palmam Danieli seruo suo reseruauerat.

¶ *Et*

1. Cor. 5.
Similitudo.
Similitudo.
Deut. 32.
Luc. 15.

¶ *Et optimates eius turbabantur.* Turbato rege turbati sunt magnates, & cæteri regis famuli. Eodem modo turbato rege Herode turbata est, vt diuus
Matt. 2. Matthæus ait, tota Hierosolyma cum illo. Intuere quanti ponderis sit principis exemplum, quoniam illud populus imitatur. Vt nauæ respiciunt ad stel-
Simile. lam aquilonarem, quam polum arcticum appellant, eaque in cursu gubernantur: sic populus ante oculos ponit principis voluntatem, vt ad eius normam dirigat actiones, eaque in mari huius vitæ gubernetur. Qualis erat color virgarum,
Gen. 30. quas pastor Iacob ante oculos ouium ponebat, quando erant concepturæ, tales erant foetus, quos ipse oues edebant, aut vnius coloris, aut variorum: ita quale est principis aut perpetui præsulis exemplum, talis plerunque est populi imitatio. Israëlitæ sequebantur columnam nubis per diem, & ignis per noctem: & subiecti homines principem aut pontificem imitantur. Fateor equidem esse nonnullos subiectos, qui solent vitia præsulum imitari, non autem rectè facta: imò in eos qui iusti sunt, & sapientiæ ac virtutum ornamentis exculsi, ventos excitant, inuidiam atque odium conflant, eosque falsis testimonijs ad perniciem vocant. Sed ego de his loquor, quæ solent plerunque euenire. Qui enim principum mores minus imitatione consequi possunt, voluntate certè proximè accedere se velle ostendunt. Regnante Dauide principe bellicoso, & militari laude admirando, multi in rebus bellicis exercitabantur: at regnante filio eius Salomone pacis studioso, qui bellorum reliquias extinxit, templumque Deo dedicauit, omnes ferè ei subiecti pacem laudibus effe-

rebant. Rex Manasses qui fide repudiata commentitios Gentium deos coluerat, traduxit exemplo suo Israëliticum populum ad impium idolorum cultum. Contrà verò rex Iosias religionis ac pietatis præstantia, & virtutum maximarum exemplo, populum ad fidem conuertit & veritatem. Quare qui populum volunt ad præclara facta excitare, solent principum adducere exempla, sine quorum appositione lentius disputant, nisi quæ dicunt, vita ac factis summorum virorum illustrentur. Quemadmodum supremum cœlum primum mobile mouet globos omnes cœlestes inferiores ad ipsius nutum: sic rex magnates & plebeios ad ipsius voluntatem, quæ debet esse cum Dei voluntate coniuncta. Summis laudibus celebrandi sunt principes religione, pietate, iustitia, cæterisque virtutibus præstantes, non solum quòd tales sint, sed quòd permulti eorum imitatores existant. Contrà vitiosi & nefarij omni laude sunt indigni, quia non tantum flagitia concipiunt ipsi, sed ea infundunt in rempublicam. Non tantum nocent, quòd ipsi corrumpantur, sed etiam quòd alios corrumpunt: plusque exemplo aliquando, quàm flagitio obsunt. Quemadmodum mare imitatur aerem, vt si aer sit serenus, sit mare serenitate affectum: si verò perturbatus, ipsum perturbatione agitetur: sic populus principis mores sequitur, eiusque aut tranquillitatem, aut procellam imitatur. Nam vt Cicero libro primo officiorum ait: studiosè plerique facta principum imitantur. Et Quintilianus declamatione tertia: Qui, inquit, in altiore honoris gradum extenditur,

magis exemplum expectantibus patet. Eam ob causam oportet principem & pontificem dare operam virtuti, respuere voluptates, omnem vitæ cursum in labore corporis, & contentione animi conficere: nihilque in vita expetendum putare nisi iustitiam, pietatem, cæterasque virtutes, & quicquid est cum honore, & laude, & dignitate coniunctum. Pindarus dicebat, morem omnium esse regem. Et Claudii Claudianus: Cõponitur orbis regis ad exemplum. Et vt grauiora attingamus, ad Titum episcopũ scribens apostolus: In omnibus, inquit, præbe te ipsum exemplum bonorũ operum. Et ad Timotheũ: Exemplum esto fidelium in verbo, in conuersatione, in charitate, & fide, & castitate. Hoc ideo dicit, quia solent inferiores ad superiorum voluntatem & nutum totos se fingere, & accommodare.

C Regina autẽ pro re, que acciderat regi, & optimatibus eius, domũ conuiuij ingressa est, & proloquens ait. Rex in eternũ uiue. Nõ te conturbet cogitationes tue: nec facies tua immutetur. Est uir in regno tuo, qui spiritum deorum sanctorum habet in se: & in diebus patris tui scientia & sapientia inuenta sunt in eo. Nam & rex Nabuchodonosor pater tuus principẽ magorum, incantatorum, Chaldeorum, & aruspicum constituit eum: pater, inquam tuus õ rex. Quia spiritus amplior, & prudentia intelligentiaq; & interpretatio somniorum, & ostensio secretorum, ac solutio ligatorum inuenta sunt in eo: hoc est in Daniele, cui rex posuit nomen Balsasar. Nunc itaque Daniel uocetur, & interpretationem narrabit. Igitur introductus est Daniel corã rege: ad quẽ præfatus rex ait:

D Tu es Daniel de filijs captiuitatis Iudæ, quẽ adduxerat pater meus rex de Iudæa: Au-

diui de te, quoniam spiritum deorum habes: & scientia intelligentiaque, ac sapientia ampliores inuenta sunt in te. Et nunc introgressi sunt in conspectu meo sapientes magi, ut scripturam hanc legerent, & interpretationem eius indicarent mihi: & nequiterunt sensum huius sermonis edicere. Porro ego audiui de te, quod possis obscura interpretari, & ligata dissoluere. Si ergo uales scripturam legere, & interpretationem eius indicare mihi, purpura uestieris, & torque auream circa collum tuum habebis: & tertius in regno meo princeps eris. Ad quẽ respondens Daniel ait coram rege. Munera tua sint tibi, & dona domus tue alterida: scripturam autem legam tibi rex, & interpretationem eius ostendam tibi.

¶ Regina autem. Origenes ait hanc reginam fuisse huius Balsaris matrem: sed Flavius Iosephus ait eius auia fuisse: quod uidetur probabilius. Quã ob causam earum rerum habebat notitiam, quas ille ignorabat: aut saltem memoria non tenebat.

¶ Domum conuiuij ingressa est. Vt scilicet regem à mœrore leuaret, & consilio instrueret. Hæc ob senectutem, aut temperantiam non interfuerat conuiuio.

¶ Qui spiritum deorum sanctorum habet. Loquitur more gentilico. Quidam uertunt: Qui spiritum Dei sanctum habet. At Theodotus nobiscum legit.

¶ Rex Nabuchodonosor pater tuus. Auũ uocat patrem, vt paulò antè obseruauimus. Vel uocat Euilmerodach Nabuchodonosorem: diximus enim capite primo, reges Babylonis fuisse Nabuchodonosores appellatos nomine à primo Nabuchodonosore assumpto: quẽ admodum imperatores Cæsares à Iulio Cæsare.

¶ *Solutio ligatorum.* Id est apertio & explanatio anigmatum, rerumque abstrusarum, quæ allegorijs & obscuritatibus inuolutæ, ob difficilem intelligentiam ligatæ videntur.

¶ *Cui rex posuit nomen Balasar.* Subaudi per eunuchorum præpositum, ut capite primo ostensum fuit. Sequitur. Igitur introductus est Daniel coram rege. Vbi debes obseruare, non fuisse consilium mulieris repudiatum. Cum enim utile est, fidele, & salutare, probandum est, etiamsi mulier illud impertiat: non enim omnes mulieres sunt a consilio reuocandæ & remouendæ. In hac nostra Lusitania est inclyta regina domina Catherina, vxor quondam inuictissimi ac Christianissimi regis Ioannis, quæ post obitum regis, admirabili prudentia, iustitia, pace, & animi magnitudine regnum gubernauit, incomparabilis forma, sapientiæ, maximarumque virtutum ornamentis exulta: quæ ut animi tranquillitate potiretur, gubernaculum regni reliquit: & altera fœnix vnica, diuino amore incensa solem respicit iustitiæ, & sola facta solū Deū contemplatur, & sequitur. Quis igitur non videt, non esse eius consilium repudiandum?

¶ *Tu es Daniel.* Illud interrogat, quod scire tenebatur: non enim deberet obliuisci Danielis admirabili virtute & sapientia præditi: qui Nabuchodonosori in seruiert, cum reipublicæ clāum tra-
 Lud. 1. ctauerat. Capite primo Exodi scriptum legimus, surrexisse regē nouū, qui ignorabat Ioseph. Rex Saul cum à spiritu malo vexaretur, misit nuntios ad Isai patrem Dauidis, ut mitteret ad ipsum filium suum Dauidem, qui cum veniret,

pulsabat citharam, & recreabatur Saul. Ac ut verbis utar diuinæ scripturæ, stetit coram eo: & Saul dilexit eum nimis: & factus est eius armiger. At interfluxis nonnullis diebus oblitus est Saul Dauid, & familiæ eius: & postea vidēs eum interrogauit, cuius filius esset. Innuit diuina scriptura esse fiduciam nostram in Deo figendam ac locandam, non autem in regibus, qui faculè eorum obliuiscuntur, qui sunt de ipsis benemeriti, qui se pro illis periculis obiecerunt. Nā ut ait idem Dauid psalmo. 117. Bonum est sperare in domino, quàm sperare in principibus. Et psalmo. 145. Nolite confidere in principibus, in filijs hominum, in quibus non est salus.

¶ *Munera tua sint tibi.* Seruauit id, quod Christus postea præcepit apud Mattheū decimo: Gratis accepistis, gratis date. Non ei pro muneribus vaticinatus est: sed post vaticinationem non respuit munera, qui mundi diuitias contempserat: ne regem ipsum contemnere videretur. Christi apostoli non pro diuitijs euangelium prædicabant: sed necessariū victum & tegumentum à populo accipiebant. Nam ut eodem decimo capite ait dominus: Dignus est operarius cibo suo. Et apud Lucam etiam. 10: Dignus est operarius mercede sua. Et Paulus capite nono prioris ad Corinthios eandē multis verbis sequitur sententiam: vbi illud asserens Deuteronomij vigesimo quinto: Nō alligabis os boui triturati: subdit: Nunquid de bobus cura est Deo? an propter nos utique hoc dicit? Nam propter nos utique scripta sunt: quoniam debet in spe, qui arat, arare: & qui triturat, in spe fructus percipiendi. Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnū est, si

est, si carnalia vestra metamus? At post multa alia ad hoc adducta propositum concludit his verbis: Ita & dominus ordinavit ijs, qui euangelium annuntiant. Eandem etiam sententiam brevius literis mandavit, quas prius misit ad Timotheum. Quare longè illi falluntur, qui asserunt simoniacos esse concionatores, qui pro concionibus honesta præmia suscipiunt: aut illis mouentur. Quade re poteris videre censuram facultatis theologicæ Parisiensis, quam ad plenum scribit Claudius Guillaudus in commentarijs in caput nonum epistolæ prioris diui Pauli ad Corinthios.

O rex, Deus altissimus regnum & magnificentiam, gloriam & honorè dedit Nabuchodonosori patri tuo. Et propter magnificentiam quam dederat ei, uniuersi populi, tribus & lingua tremebant, & metuebant eum. Quos volebat, interficiebat: & quos volebat, percutiebat: & quos volebat, exaltabat: & quos volebat, humiliabat. Quando autem eleuatum est cor eius, & spiritus illius obfirmatus est ad superbiam, depositus est de solio regni sui: & gloria eius ablata est: & à filijs hominum eiectus est. Sed & cor eius cum bestijs passum est, & cum onagris erat habitatio eius: fœnū quoque ut bos comedebat: & rore cæli corpus eius infectum est: donec cognosceret, quod potestatem haberet altissimus in regno hominum: & quemcunque voluerit, suscitabit super illud. Tu quoque filius eius Balsasar nō humiliasti cor tuum, cum scires hæc omnia: sed aduersus dominatorem cæli eleuatus es: & vasa domus Dei allata sunt coram te: & tu, & optimates tui, & uxores tue, & cōcubinae tue. Vinum bibistis in eis. Deos quoque argenteos, & aureos, & æreos, ferreos, ligneos, & lapideos, qui non vident, nec audiunt, nec sentiunt, lau-

dasti. Porro Deum, qui habet flatum tuum in manu sua, & omnes vias tuas, non glorificasti. Idcirco ab eo missus est articulus manus, qui scripsit hoc, quod exaratum est. Mane, thecel, phares. Hæc est interpretatio sermonis. Mane, numeravit Deus regnum tuum, & compleuit illud. Thecel, appensus es in statera, & inuentus es minus habens. Phares, diuisum est regnum tuum, & datum est Medis & Persis. Tunc iubente rege indutus est Daniel purpura: & circumdata est torques aurea collo eius. Et prædicatū est de eo, quod haberet potestatem tertius in regno suo. Eadē nocte interfectus est Balsasar rex Chaldeus. Et Darius Medus successit in regnū annos natus sexaginta duos.

Dedit Nabuchodonosor patri tuo. Dedit ei Deus imperium Orientis: voluitque, vt multi ei subijcerentur reges: vt Ieremias capite. 27. prædixerat. Deus enim est, qui regna distribuit, & impertit. Nā de illo ait ita Daniel capite secūdo: Ipse mutat tempora & ætates: & transfert regna, atque constituit. Et vt ait apostolus tertio decimo ad Romanos: Non est potestas nisi à Deo: quæ autem sunt, nimirum potestates, à Deo ordinatæ sunt. Regna, principatus & dignitates tribuit Deus iusto & occulto suo iudicio, aliquādo viris prudentia præditis, iustitiam & pietatem colentibus: aliquando stultis, & tetrīs, scelerūque maculis contaminatis. Bona fiunt ab illo: à quo etiā mala pœnæ dantur, & mala culpæ permittuntur. Nō est malum in ciuitate, quod Deus non fecerit: ait Amos capite tertio. Quod intelligitur de malo culpæ permissiue, de malo pœnæ actiue. Castigat nos Deus, quia ita expedit iustitiæ eius, & nobis. Nihil impij principes agunt in subditos nisi Deo volente: sub cuius

cuius prouidentia omnia cadunt. Imò calamitates & iniuriæ quibus improbi viros probos opprimunt, & affligunt, Deo tribuuntur. Obrutus ferè pius Dauid ærumnarum fluctibus, quibus eum P^{sal} 87. impius Saul agitabat, eos ad Deum his verbis referebat: Super me confirmatus est furor tuus, omnes fluctus tuos induxisti super me. Longè fecisti notos meos à me: posuerunt me abominationem sibi. Et paulò post: Elongasti à me amicum & proximum, & notos meos à miseria. Amici eum in calamitatibus dereliquerant, & fugerant: ille autem hoc tribuit Deo, qui illud quatenus pœna erat, voluit, quatenus peccatum, permisit. Id quod nos habemus: Posuerunt me abominationem sibi: vertit Hieronymus: Posuisti me abominationem ipsi. Quod ad sententiam nostram non parum conducit. Ita etiam transtulit Felix. Id autè quod nos habemus: Et notos meos à miseria: hoc est præ acerba miseria: vertit Hieronymus: Notos meos abstulisti. Quod potest etiã verti: Et notos meos in caligine. Ac si dicat: Qui me amicitia comprehendebant, videntes in me iactas iniurias ab inimico meo, à quo affligor, non prodeunt in lucem, vt mihi opem ferant: sed in domicilijs suis delitescunt. Et tu domine illos tanquam tenebris obductos ab oculis meis remouisti. Magna profectò, & intoleranda calamitas in calamitatibus carere amicorum consolatione, & ab ipsis destitui. Eius vim & acerbitem illi solùm intelligunt, qui experti sunt: quos in ærūnis & gemitibus versatos, horribili calamitatum tempestate iactatos, ab inuidis ac sceleratis iniuste afflictos, vndis rerum aduersarum penè obrutos, amici par-

tim deseruerunt, partim prodiderunt. Furtim abstulerant Sabæi & Chaldæi Iob. 1. boues & camelos Iob: & ipse aiebat: Dominus dedit, dominus abstulit. Affligebant eum non solum hostes, sed etiam amici, ipse autem omnia hæc Iob. 4. attribuens Deo aiebat: Contra folium quod vento rapitur, ostendis potentiam tuam, & stipulam siccam persequeris. Eam ob causam cum nos viderimus periculis expositos, & in acerbis angustias adductos, ad Deum debemus confugere, eum assiduis precibus vrgerè, in ipso spem salutis reponere, nec in summa desperatione desperare. Quoniam qui nos mœrore profligatos projicere videtur, ipse nos consolabitur: & afflictis eius auxilium implorantibus solatiū præbebit. Ipse enim ait apud Esaiã capite. 45. Ego dominus, & non est alter, formans lucem, & creans tenebras, faciens pacem, & creans malum. Ideo dicamus cum Iob capite decimoséptimo: Post tenebras spero lucem. Et cum Dauidé psalmo. 70. Ego autem semper sperabo. Et cum Sara apud Tobiam capite tertio: Non delectaris domine in perditionibus nostris: quia post tempestatem tranquillum facis: & post lachrymationem & fletum exultationem infundis. Ipse est, à quo cuncta procedunt. Id voluit Deus significare scala illa, quã ostendit Iacobo cœlum & terram attigentem: per quam omnia è cœlo veniunt ad terram. Vt intelligeremus hæc inferiora à superioribus pendere: & à Deo regna constitui, dari, auferri, distribui, mutari. ¶ *Et propter magnificentiam quam dederat ei.* Id est, propter principatum, & amplitudinem, & diuitiarum affluentiam. Hæc dat Deus nonnullis impijs

aliquando: pijs autem tribuit humilitatem, abiectiōnem & paupertatem spiritus: quæ sunt multo tutiora & præstantiora bona. Vide quot diuitias Deus dedit Balsafari, & quid detrimēti illi attulerint. Si non fuisset diues, non tot haberet vxores & concubinas, non tam splendidum & superuacaneum conuiuium pararet, non ad illud vasa diuino cultui dedicata afferret, non denique tam infami morte suum diem obiret. Id quod ait Salomon Prouerbiorū decimo: Non affliget dominus fame animam iusti: & insidias impiorum subuertet. Potest etiā transferri ex Hebræo: Non opprimet Deus fame animam iusti: & propter diuitias impios subuertet. Quibus verbis voluit innuere esse multis diuitias mundi exitij causam. Ideo Dauid psalm. 61. Diuitiæ, inquit, si affluant, nolite cor apponere. Et Christus apud Matthæum quinto: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Felices illi qui possunt dicere cum apostolis: Ecce nos reliquimus omnia: & secuti sumus te. Qui diuitias terræ pauperibus distribuunt, veras diuitias inuenient in cœlo. Vt aquæ ad loca ima descendunt, eaque irrigant, & frugifera reddunt: sic opum affluētia debet in pauperes & abiectos deriuari, eosque consolatione permlcere. Et ita non nocebit, sed proderit. Vnde Dauid psalmo centesimo vndecimo: Disperfit, inquit, dedit pauperibus: iustitia eius manet in seculum seculi. Et Ecclesiasticus septimo: Pauperi porrige manum tuam, vt perficiatur propitiatio & benediētio tua. Et Salomon Prouerbiorū vigesimo octauo: Qui dat pauperibus, non indigebit. Et dominus Iesus Matthæi decimonono: Da paupe-

ribus, & habebis thesaurū in cœlo. Sed quia Balsasar diuitias non indigentibus tribuebat, sed magnatibus & concubinis, quibus splendidum conuiuium parauit, fuit iustè regno simul ac vita priuatus: cuiusque splendor extinctus.

¶ Quando autem eleuatum est cor eius. Id est, cum autem animus eius fuit superbia elatus, & confirmatus, amisit regnū & principatum. Superbus cadit: humilis autem non habet, vnde cadat. Eam ob causam scriptum est Prouerbiorū. 29. Pro. 29. Superbum sequitur humilitas: & humilem spiritu suscipiet gloria. Hoc est, superbia deiicit hominem: humilitas autē spiritus gloria potietur. Id significauit Christus, cum dixit: Qui se exaltauerit, humiliabitur: & qui se humiliauerit, exaltabitur. Et sanctissima semper virgo mater eius: Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles. Et Iacobus apostolus: Humiliamini in conspectu domini, & exaltabit vos. Vt fortissima pinus insigni proceritate, quia vëto ac procellæ resistit, radicitus euellitur, aut frangitur: arundo autem quia quò pellitur, inclinat, & vergit, manet incolumis: sic superbus etiam si sit diuitijs cumulatus, tamen quia elatione erectus nemini vult cedere, turbine afflictationis extirpatur, & deiicitur: humilis autem quia quacunque calamitate mouetur, propēdet, & rerum aduersarum vndis videtur locum dare, integer perseuerat: & procella transacta erigitur. Id voluerunt significare principes illustris familiæ Colūnarum in Italia, qui pro armis & insignibus sumpserunt frutices aquaticos vriditate conspiciendos, qui fluminis impetu ac fluctibus exagitati flectuntur, sed non infringuntur, nec infirmantur: cum

hac

1. do 1

1. do 1

Pro. 10.

Psal. 61.

Mat. 5.

Luc. 6.

Mat. 19.

Similitudo.

Psal. 111.

Eccle 7.

Pro. 28.

Mat. 19.

Pro. 29.

Mat. 23.

Luc. 1.

Iaco. 4.

Similitudo.

1. R. 4. R. Efa

Sup

Similitudo.

hac litera: Plectimur, non frágimur vndis. Viri enim sapientia & animi fortitudine præstâtes possunt calamitatibus angî, & cedere tempori: sed nulla delentur procella, nulla vi tempestatum euelluntur.

¶ *A filijs hominum eiectus est.* Hoc est ab hominum consortio, & societate fuit expulsus. Hæc, & quæ sequuntur, fuerunt capite superiore explanata.

¶ *Non humiliasti cor tuum, cum scires hæc omnia.* Quam ob causam maius supplicium merebatur, quàm auus eius: quoniam exemplum quod Nabuchodonosorem deficiebat, ei simili in statu non defuit, quod proponere sibi poterat, si vellet.

¶ *Sed aduersum dominatorem cæli eleuatus es.* Hoc est, non solùm aduersus homines, sed etiam aduersus Deum cælorum dominum te ipsum extulisti. Intuere quàm liberè & audacter Daniel regem reprehendat: non temerè, sed prudenter: quia quæ in crimen vocabat, obiurganda ducebat. Vitium principis non est silentio prætereundum tẽpore opportuno & debito: cum prudentia tamen, & cautela, & vrbantate. Eodẽ modo Nathan obiurgauit regem Dauidem: Esaias Ezechiam: Daniel Nabuchodonosorem & Balsarem: vt literæ diuinæ testantur.

¶ *Et optimates tui.* Id est nobiles & magnates. Mirum videtur non fuisse inter mille illos magnos viros vnum, qui regi suaderet, ne tam impium facinus admitteret. Quemadmodum chamæleõtes mutât colores ad rem visam: sic magnates regem sibi proponunt, quem sequantur: cuius mores imitentur. Fortasse non solùm illi regem non deterruerunt à crimine tam nefario: sed etiam

eius scelus & audaciam laudarunt. Cum rex illè adulationibus delectaretur: quid mirum erat famulos habere adultores? Nam vt capite Prouerbiorum. 29. scriptum est: princeps qui libenter audit verba mēdacij, omnes ministros habet impios. Vbi per verba mendacij intelliguntur adulationes: & per ministros impios famuli assentatores, omnia ad voluntatẽ loquentes, nihil ad veritatem. Sunt tamen nonnulli, qui cum sint assentationibus imbuti, nihilque eis sit antiquius, quàm alios decipere, & adulari: ostendunt tamen interdum libertatem monendi, vt tunc tutius blandiantur: cum amici, & censores videntur. Et hoc est pestilentissimum assentatorum genus. Vt syluestria femina quæ figura & magnitudine accedunt ad triticum, non facile in cribro purgantur: sic adulator imitans amicũ vix cognoscitur: eamque ob causam difficilè ab amicitia reijcitur. Reprehendit leue aliquid, vt tutius & liberius in grauibus aduletur. Et ita moliti sunt sermones eius super oleum, vt ait diuinus psaltes, & ipsi sunt iacula. Quemadmodum vile vitrum imitatur pretiosum crystallum: ita vulgaris adulator videtur aliquando verus amicus. Vt lignum putridum videtur splendere ijs, qui sunt in tenebris: sic infamis assentator apparet interdum fidelis consiliarius, sed ijs, qui in errorum caligine versantur: obscurus est, & videtur fulgere: adulatione vtitur, & simulat amorẽ. Ex quo efficitur, vt vitia laudibus efferrantur. Ac vt ait psalmographus: Laudatur peccator in desiderijs animæ suæ, & iniquus benedicitur. Vnde Salomõ Prouerbiorum primo: Fili mi, inquit, si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis.

Et

Esaï 3. Et Esaïas tertio: Popule meus qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt: & viam gressuum tuorum dissipant. Quare cauendum est, ne adulatoribus pate faciamus aures, quoniam assentationibus facile decipiemur. Est enim adulatio fallax sub specie amicitiae deceptio, qua adulator hominum fauorem, & propria præterdit aucupari vtilitatem. Id intelligens Hieronymus: Nihil, inquit, tam corrumpit mentes hominum, quam adulatio: plus enim nocet lingua adulatoris, quam gladius persecutoris. Ut oleum fictilia vasa quauis dura penetrat, & inficit, cum ipsum sit blandum ac lenne: sic adulatio corda eorum quibus blauditur, quamuis aspera corrumpit, & perfundit, cum ipsa sit suavis & iucunda.

Pfal. 140. Eam ob causam Dauid: Corripiet me, inquit, iustus in misericordia, & increpabit me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Malebat rex iustus à viris obiurgari iustitia & pietate præstantibus, quam ab impijs oleo adulationis deliniri. Ut oleum præbet nutrimentum flammis, ut Bedæ utar similitudine: ita adulatio peccatis. De adulatore hominem vanum nomine Ægypti significatum oleo adulationis fallente, ait ita Oseas capite duodecimo: Totam die mendacium & vastitatem multiplicat: foedus cum Assyrijs iniit, & ferebat oleum in Ægyptum. Assyrij fuerunt quondam diuites, & Ægyptij vani: & cum huiusmodi hominibus se coniungunt adultores, & ad eorum se applicant familiaritatem. Ac illis quos laudant pleno ore, perniciem aliquando machinantur. Ut apes in ore ferunt mel, & in cauda aculeum: sic adultores in ore habent dulcedinem blanditiarum, retro

verò fraudes & dolos. Sunt similes scorpionibus, qui blandiuntur facie, cauda verò feriunt, & occidunt. At neminem magis lædunt adultores, quam seipso: nam ut capite sextodecimo Sapientiae Sap. 16. scriptum est, homo per malitiam occidit animam suam. Si peccant grauer occultantes veritatem, quã non debent silentio præterire: quanto grauius, qui fallunt blanditijs, & obiurganda vitia laudibus efferunt? Nam ut ait ad Casulanum diuus Augustinus: Quisquis metu cuiuslibet potestatis veritatem occultat, iram Dei supra se prouocat: quia magis timet hominem, quam Deum. Quæ verba sunt in sacros canones relata. 11. q. 3. Quisquis. Hugo de sancto Victore ijs verbis adulatorem describit: Est amicus in obsequio, hostis in animo, comptus in verbo, turpis in facto: lætus ad prospera, fragilis ad aduersa: facilis ad humana, difficilis ad honesta. Nisi principum fauorem & diuitias cuperent homines, non illis blandirentur. Id indicauit Diogenes, ut refert Valerius Maximus libro quarto: nam cum ei Siracensis olera lauanti Aristippus dixisset: Si Dionysium tyrannum adulare velles, ista non comederes. Imò, inquit, si tu ista edere velles, Dionysium tyrannum non adulares. Hæc est causa, quare principes multos habent assentatores. Vnde Seneca in libro de beneficijs: Monstrabo, inquit, tibi, cuius rei inopia laborent magna fastigia: & quid possidentibus omnia desit: scilicet qui dicat verum. Vnde vna contentio est, quis blandius fallat. Quare non est mirandum inter magnates regis Balsafaris nullum inuentum esse, qui illum ab impijs sceleribus deterret, & reuocaret. Sed quemadmodum

teruus suauitate fistulæ concinè & modulatè sonatis mulcetur, & ad stuporè vsq; delectatur: ita vt incauto illi à seq; alienato inferatur à venatoribus mors: sic ille adulatorum blanditijs ac falsarū laudum musica delinitus tanto stupore tenebatur, vt perniciem non aspiceret, quam eius hostes sibi ipsi moliebantur.

¶ *Porro Deum qui habet flatum tuum in manu sua.* Cùm falsos & commentitios deos celebras, summisque laudibus efferres, verum Deum in cuius potestate est vita tua, & quicquid cogitas, loqueris, & agis, non laudasti, nec metuiti. Per flatum intelligitur vita, aut spiritus vitalis, aut virtus respirandi, in qua vita conseruatur. Hæc quemadmodum alia sunt in potestate Dei, & ipse ea impertit. Vnde Esaias capite. 42. Hæc dicit dominus Deus dās flatum populo: hoc est, qui tribuit hominibus vitam, ac vim respirandi. Cùm autem hoc sit non solum in theologia, sed etiam in philosophia perspectum, intoleranda profectò est mortalium inscitia, qui cùm à Deo vitam, motum, spiritum, & esse habeāt, ad illum minimè aspirent, nec eius numen contemplantur. Quemadmodum in quocunque opificio opus artificis magis quam instrumēto tribuitur: sic etiā actio nostra potius est Deo, quàm nobis qui eius instrumentum sumus, tribuenda.

¶ *Et omnes vias tuas.* Hoc est, omnem tuam viuendi rationem, & omne vitæ tuæ institutum. Eodem modo accipitur via primo psalmo: Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit. Ac si dicat diuinus psalter: Felix est vir ille, qui eorum fugit consilia, qui nefarijs sceleribus con-

taminati, solent alios à iustitia & pietate, cæterisque virtutibus abducere: eorumque institutum & modum viuendi declinat. Tunc in via peccatorum non stamus, cùm nefariam vitæ rationē euitamus: & peccantes resipiscimus, veraq; poenitentiam agimus. In hunc modum accipitur via multis in locis diuinarum literarum: vt Genesis sexto capite: Omnis caro corruperat viam suam. Psalmo primo: Nouit dominus viam iustorum: & iter impiorum peribit. Hoc est, approbat Deus rationem viuendi virorum virtute præstantium, sceleratorum autè detestatur: porro illi vitam consequentur æternā: isti verò peribunt, & in ignes æternos relegabuntur. Ideo dicebat idē psalmographus psalmo. 138. Deduc me in via æterna. Et psalmo. 145. de Deo loquens: Vias peccatorum disperdet. Et Salomon Prouerbiorum tertio: Vig eius, nimirum Christi, viæ pulchræ, & omnes semitæ eius pacificæ. De quibus ait Esaias capite secundo: Docebit nos vias suas. Et quadragesimo: Vox clamantis in deserto: parate viam domini. Via iustorum est via vitæ, impiorum autè mortis. Vtranque nobis proponit Deus, bonam, vt eam accipiamus: malam, vt detestemur. Ipse enim apud Ieremiam vigesimoprimum: Ecce ego, inquit, do corā vobis viam vitæ, & viā mortis. De via vitæ ait Christus Deus noster capite septimo euangelij authore Matthæo: Strata est via, quæ ducit ad vitam: & pauci sunt, qui inueniunt illam. De via verò mortis ait eodem loco: Spatiosa via est, que ducit ad perditionē: & multi sunt, qui intrāt per eam. Et quoniam siue per vnā, siue per alterā ambulemus, semper in potestate Dei sumus: ait de illo

Daniel

Daniel Balsafari: Qui habet flatum tuū in manu sua, & omnes vias tuas.

¶ *Missus est articulus manus.* Id est, missa est particula manus. Erat effigies manus truncata à brachio, habentis solūm digitos. Quidam per articulum intelligunt digitos, vt sit singularis numerus pro plurali.

¶ *Mane, Thecel, Phares.* Primum vocabulum significat numerum: secundum appensionem: tertium diuisionem. Sensus est: Numerauit Deus dies regni tui, & inuenit adesse finē eius. Appensa sunt in statera diuinæ iustitiæ opera tua bona & mala: & multo plura sunt mala, multoque maioris ponderis, quàm bona: quam ob causam nō mereris regnare, nec viuere. Ideo diuidetur regnum tuum: auferetur à te: & dabitur extraneis: Vbi nos habemus: Et compleuit illud: habent nonnulli: Et ad finem adduxit illud. Sed in idem recidit: vt sit sensus: Numerauit tempus regni tui, & deprehendit illud esse cōpletum. Pro eo quod nos habemus: Et appensus es in statera: habent alij: Et ponderauit te in bilance, & inuentus es diminutus in pondere. Comparat regem vanum, & indignum regno cum moneta leuiore, non habente totum suum pondus. Quando enim numum aureū reijcimus, dicimus eum non esse ponderis.

¶ *Appensus es in statera.* Statera Dei est eius iudicium, & examen æquitatis & iustitiæ: vt apud Iob capite sexto: Vtinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui, & calamitas, quam patior, in statera. Ac si diceret: Dicitis ô amici mei, me peccatis meis id exigentibus hisce ærumnis premi: sed longè fallimini opinione. Qua propter vellem

ego, vt peccata mea in altera parte trutinæ, in altera verò calamitates mea ponerentur: nam re examinata videretis has meas ærumnas veluti arenam maris super meorum peccatorū merita pōderare. In hanc sententiam interpretatur Philippus presbiter hunc locum Philip. Iob. In eandem significationem accipitur statera apud eundem Iob capite. 31. Iob. 31. cū ait: Si ambulauit in vanitate, & festinauit in dolo pes meus, appendat me in statera iustitiæ. Et capite sextodecimo Prouerbiorum: Pondus & statera iudicia domini sunt. Statera dolosa est iudicium corruptum, non tribuens vnicuique, quod suū est. Ita accipitur apud Oseam duodecimo: Chanaan in manu eius statera dolosa. Solebant enim Chananaei fraudibus vti, & iustitiam deprauare. Loquitur diuinus vates de Ephrain, quem obiurgat: & comparat cum Chananaeis infidelibus, vaftris, ac veteratoribus. Sed quia Chanaan significat etiam mercatorem, potest verti locus ille: Instar mercatoris in cuius manu est statera dolosa. Vt sit sensus. Ephrain vtitur calūnijs & fallacijs & iniustitia: quare similis est mercatori trutina dolosa ponderanti, fraudibus ac prestigijs vtēti. Huiusmodi sunt illi, de quibus diuinus psaltes: Mendaces, inquit, Psal. 61. filij hominum in stateris, vt decipiant ipsi de vanitate in idipsum. Hoc est, fallaces sunt homines in stateris: nam se vicissim ac mutuò decipiunt. Possunt etiam verba hæc in hunc modum trāfferri: Mendaces filij hominum si in stateris ponantur, ipsi pariter leuiores sunt vanitate. Hac elegantia hyperbolica vtitur diuinus psaltes ad exaggerandā mortalium insaniam & vanitatem: qui si in altera